उल्लास

स्वयंसेवक प्रवेशिका
संक्षिप्त आवृत्ती

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
राज्य साक्षरता केंद्र

उल्लास : प्रवेशिका (संक्षिप्त आवृत्ती)

- **प्रेरणा** : **मा. ना. दीपक केसरकर**
  मंत्री, शालेय शिक्षण विभाग, महाराष्ट्र राज्य.
  मा. रनजीत सिंह देओल
  प्रधान सचिव, शालेय शिक्षण विभाग, महाराष्ट्र राज्य.
  मा. सूरज मांढरे
  आयुक्त (शिक्षण), महाराष्ट्र, पुणे.
- **मार्गदर्शन** : **अमोल येडगे** (भा.प्र.से.),
  संचालक, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
  डॉ. महेश पालकर
  संचालक, शिक्षण संचालनालय (योजना), महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
  उषा शर्मा
  प्रोफेसर एवं प्रभारी, राष्ट्रीय साक्षरता केंद्र–कक्ष, एन.सी.ई.आर.टी., नवी दिल्ली
  रमाकांत काठमोरे
  सहसंचालक, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
- **निर्मिती व संपादन** : **डॉ. नेहा बेलसरे**
  उपसंचालक, राज्य साक्षरता केंद्र, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
  रत्नमाला खडके
  प्रभारी प्राचार्य, जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, अकोला (महाराष्ट्र).
  डॉ. मंजुषा क्षीरसागर
  प्रभारी प्राचार्य, जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, धुळे (महाराष्ट्र).
- **निर्मिती, संपादन व सल्लागार हिंदी उल्लास (CNCL)** : **यास्मिन अशरफ**
  वरिष्ठ सल्लागार, राष्ट्रीय साक्षरता केंद्र – कक्ष, एन.सी.ई.आर.टी., नवी दिल्ली.
  शिवा श्रीवास्तव
  सल्लागार, राष्ट्रीय साक्षरता केंद्र – कक्ष, एन.सी.ई.आर.टी., नवी दिल्ली.
  अमन गुप्ता
  सल्लागार, राष्ट्रीय साक्षरता केंद्र – कक्ष, एन.सी.ई.आर.टी., नवी दिल्ली.
- **समन्वयक** : **डॉ. गितांजली बोरुडे**
  विभाग प्रमुख, राज्य साक्षरता केंद्र, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
  सचिन चव्हाण
  उपविभाग प्रमुख, सामाजिक शास्त्र विभाग, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
  पंढरीनाथ जाधव
  अधिव्याख्याता, राज्य साक्षरता केंद्र, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
  अण्णासाहेब कुटे
  विषय सहाय्यक, राज्य साक्षरता केंद्र, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
- **तांत्रिक सहाय्य** : **स्वप्निल वैरागडे**
  शिक्षक, जि. प. प्राथ. शाळा महाबळा, ता. सेलू, जि. वर्धा.
- **मुखपृष्ठ रेखाटन** : **सुभाष जीवा राठोड**
  कला शिक्षक, दीपचंद चौधरी विद्यालय, सेलू, जि. वर्धा.
- **प्रथम आवृत्ती** : सप्टेंबर 2023
- **अर्थसाहाय्य** : राज्य साक्षरता अभियान प्राधिकरण, शिक्षण संचालनालय (योजना), महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
- **मुद्रक** : रुना ग्राफिक्स, पुणे.

- © सर्व हक्क प्रकाशकाच्या स्वाधीन.

उल्लास

प्रवेशिका
संक्षिप्त आवृत्ती

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
राज्य साक्षरता केंद्र

प्रस्तावना

साक्षर असणे, वाचन लेखन आणि आणि अंक शिकणे ही प्रत्येक व्यक्तीची मूलभूत गरज आहे जी सन्मानाने जीवन जगण्यास मदत करते. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण– 2020 च्या शिफारशीनुसार लागू करण्यासाठी नवभारत साक्षरता कार्यक्रम योजना भारत सरकारने सुरू केली आहे ज्याचे नाव उल्लास (ULLAS - Understanding Life long Learning for All in Society) आहे. या योजनेचा उद्देश समाजातील प्रत्येकाला आजीवन शिक्षण देणे हा आहे ज्यात 15 वर्षे व त्याहून अधिक वयाच्या मुलांना अशा प्रकारे साक्षर करणे की, त्यांचे व्यक्तिमत्त्व सक्षम बनू शकेल आणि या व्यक्ती समाजाच्या विकासात योगदान देऊ शकतील.

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण– 2020 च्या शिफारशीनुसार नवभारत साक्षरता अभियानात प्रामुख्याने पाच घटक समाविष्ट आहेत.

१) मूलभूत साक्षरता आणि संख्याज्ञान
२) महत्त्वपूर्ण जीवन कौशल्य
३) मूलभूत शिक्षण
४) व्यावसायिक कौशल्य
५) निरंतर शिक्षण

असाक्षर व्यक्तींना मूलभूत साक्षरता आणि संख्याज्ञान शिकणे–शिकवण्यासाठी उल्लास नावाची छोटी पुस्तिका तयार केली आहे. ही पुस्तिका एकात्मिक स्वरूपात तयार करण्यात आली असून त्यात भाषा आणि गणिताचा समावेश आहे. या प्रवेशिकेतील विषय प्रौढ व्यक्तींच्या दैनंदिन जीवनाशी संबंधित आहेत; ज्यात कुटुंब आणि शेजार, संवाद, आपली संस्कृती, आपल्या अवतीभोवती, आहार आणि आरोग्य, मतदान, कायदेविषयक माहिती, आपत्तीचे प्रकार व स्वरूप, कालानुरूप बदलत्या गोष्टी, प्रवास, मनोरंजन, आर्थिक साक्षरता, डिजिटल साक्षरता इ. विषयांचा समावेश केलेला आहे. या विषयातील भाषा कौशल्य आणि गणितीय संकल्पना एकत्रित करण्यात आलेल्या आहेत. उदाहरणार्थ – कुटुंब आणि शेजार या घटकात दिलेले चित्र पाहून उल्लास प्रवेशिकेत परिचित शब्द ओळखणे, शब्द वाचणे, अक्षर ओळखणे तसेच गणितातील 1 ते 20 संख्या ओळखणे, वाचणे, लिहिणे, या गोष्टी शिकण्याचा प्रयत्न केलेला आहे, तसेच मतदान या घटकात तसेच मराठी भाषेचे (क्ष, घ, ध, ढ) अक्षरे, शब्द, वाक्य तसेच गणितातील (12 व 24) तासांच्या घड्याळ्याचा वापर, कॅलेंडर, रेल्वे तिकिटावरील सूचनांची समज वाढवणे, डिजिटल अंकांची ओळख आणि लेखन शिकण्याचा प्रयत्न केला गेलेला आहे. अशा प्रकारे उल्लास प्रवेशिका मराठी आणि गणित विषयांचे एकात्मिक पद्धतीने मार्गदर्शन करते. स्वयंसेवी शिक्षक स्वतः सुद्धा शिकण्याची प्रक्रिया लक्षात घेऊन उपलब्ध आजूबाजूच्या सहज उपलब्ध होणाऱ्या वस्तू, घटकांचा वापर करू शकतात. उल्लास प्रवेशिका असाक्षरांना पायाभूत साक्षरता आणि संख्याज्ञान शिकण्यासाठी निश्चित उपयुक्त होईल असा विश्वास वाटतो. हे साहित्य अधिक समृद्ध होण्यासाठी आपल्या सर्वांच्या सुचनांचे स्वागत आहे.

संचालक
राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,
महाराष्ट्र, पुणे.

उल्लास प्रवेशिकेबाबत हितगुज

- नवभारत साक्षरता कार्यक्रमाच्या उदिष्ट पूर्तीसाठी (ULLAS) उल्लास हा एक कार्यक्रम आहे जो असाक्षरांना वाचन, लेखन शिकण्यासाठी अनेक संधी निर्माण करतो.
- राष्ट्रीय साक्षरता केंद्र राष्ट्रीय शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, नवी दिल्ली या केंद्राने तयार केलेल्या व राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे येथील राज्य साक्षरता केंद्राने भाषांतरित व अनुकूलन केलेल्या उल्लास प्रवेशिका उजास चार प्रवेशिका (भाग 1 ते 4) चे संक्षिप्तीकरण असून असाक्षरांना साक्षरतेकडे जाण्यासाठी मदत करणार आहेत.
- पायाभूत साक्षरता आणि संख्याज्ञान या बाबी शिकण्यासाठी ची एकात्मिक प्रक्रिया प्राप्त होण्यासाठी उल्लास निश्चितच उपयुक्त ठरणार आहे.
- समजपूर्वक वाचन, लेखन आणि गणितीय संबोधांचे आकलन व व्यावहारिक उपयोजन यावर उल्लास मध्ये भर दिलेला आहे.
- उल्लास प्रवेशिकेतील घटक निरंतर अध्ययनासाठी निर्धारित 13 विषयांवर आधारित आहेत; ज्यामध्ये कुटुंब आणि शेजार, संवाद, आपली संस्कृती, आपल्या अवतीभोवती, आहार आणि आरोग्य, मतदान, कायदेविषयक माहिती, आपत्तीचे प्रकार व स्वरूप काळानुरूप बदलत्या गोष्टी, प्रवास, मनोरंजन, वित्तीय साक्षरता, डिजिटल साक्षरता या विषयांचा समावेश होतो.
- उल्लास प्रवेशिकेचे सात भाग असून पायाभूत साक्षरता आणि संख्याज्ञान यासोबतच जीवन कौशल्य ज्यामध्ये आहार आणि आरोग्य, मतदान, कायदेविषयक माहिती, लोकजीवन या माहितीचा समावेश केलेला आहे.
- उल्लास हे एक माध्यम आहे जे वाचन, लेखन शिकण्यासाठीच्या संधी आणि शक्यता निर्माण करते.
- उल्लास प्रवेशिका ही उजास प्रवेशिका (जी चार भागात विभाजित केलेली आहे तिचेच संक्षिप्त रूप आहे.)
- उल्लास प्रवेशिका पायाभूत साक्षरता आणि संख्याज्ञानाबाबत अध्ययन निष्पत्ती प्राप्त करण्यासाठी तयार करण्यात आलेली संक्षिप्त पुस्तिका आहे.
- या नोंदींमध्ये लोककलांशी संबंधित विविध प्रकारच्या कलात्मक शैलींनाही विशेष स्थान देण्यात आले आहे.
- प्रत्येक अध्ययनानंतर सराव कार्य समाविष्ट केले आहे, ज्या अंतर्गत वाचन, लेखन आणि गणिताचा सराव होईल.
- उल्लास प्रवेशिकेतील वाचन लेखन आणि गणित शिकण्याचा आशय विद्यार्थ्यांच्या दैनंदिन जीवनाशी संबंधित आहे ज्यात आरोग्य, स्वच्छता इत्यादीशी संबंधित पोस्टरचे वाचन, कॅलेंडर वाचणे, घड्याळावर लिहिलेले अंक ओळखणे, वेळेचे व्यवस्थापन करणे, घरगुती खर्चाचा लेखाजोखा (ताळमेळ) लिहिणे, अशा प्रक्रियांचा समावेश होतो.
- 12 तास आणि 14 तासाचे घड्याळ वाचण्याचे वेगवेगळे मार्ग आहेत. 24 तासाचे घड्याळ कसे वाचायचे याबद्दल मार्गदर्शन आहे. तसेच यासाठी रेल्वे तिकिटाचा वापर करून शिकवण्याची पद्धत वापरता येईल ते सुद्धा समावेशित केलेले आहे. अशाप्रकारे दैनंदिन जीवनातील उदाहरणांचा समावेश करून असाक्षरांना साक्षरतेकडे जाण्यासाठीचा प्रयत्न या पुस्तिकेतून करण्यात आला आहे.

स्वयंसेवकांशी हितगुज

राष्ट्रीय शिक्षण धोरण – 2020 अंतर्गत सर्वांसाठी शिक्षण (पूर्वीचे प्रौढ शिक्षण) च्या शिफारसी कार्यान्वित करण्यासाठी नवभारत साक्षरता कार्यक्रमांमध्ये राष्ट्रीय पातळीवर विविध प्रकारचे शैक्षणिक साहित्य बनवणे किंवा तयार करणे याचा उल्लेख केला आहे. राष्ट्रीय शिक्षण धोरण– 2020 मध्ये पायाभूत साक्षरता आणि संख्याज्ञान यावर मुख्य घटक म्हणून विशेष भर दिला असून अध्ययनार्थींच्या जीवनाशी निगडित महत्त्वपूर्ण जीवन कौशल्यांवर विशेष लक्ष केंद्रित केले आहे. नवभारत साक्षरता कार्यक्रमात दिलेल्या सूचना पूर्ण करण्यासाठी उल्लास (ULLAS) हे एक असे माध्यम आहे जे अध्ययनार्थी वाचन, लेखन शिकण्यासाठी अनेक पर्याय उपलब्ध करून देत. हेच उद्दिष्ट लक्षात ठेवून 'उल्लास' प्रवेशिका (संक्षिप्त रूप) विकसित केली गेली, जी पायाभूत साक्षरता आणि संख्याज्ञानाशी संबंधित अध्ययन निष्पत्ती संपादित करण्यास सहायक आहे. यात वाचन आणि लेखन एकत्रितपणे होते म्हणजे भाषा आणि गणित एकीकृत रूपात असतात. सात घटकांत विभागून या उल्लास प्रवेशिकामध्ये पायाभूत साक्षरता आणि संख्याज्ञानासोबतच जीवनाचे महत्त्वपूर्ण कौशल्य जसे आरोग्य, मतदान, कानुनी साक्षरता, लोकजीवन इत्यादींना महत्त्वाचे स्थान दिले आहे.

पायाभूत साक्षरता आणि संख्याज्ञान सर्वांसाठी शिक्षण (प्रौढ शिक्षण) याचा एक महत्त्वपूर्ण घटक आहे. याचे उद्दिष्ट 15 वर्षे किंवा त्यापेक्षा अधिक वयाच्या त्या अध्ययनार्थ्यींना साक्षर करायचे आहे, जे अक्षर ज्ञानापासून वंचित आहेत म्हणजेच ते असाक्षर किंवा निरक्षर आहेत. नवभारत साक्षरता कार्यक्रमांतर्गत वाचन–लेखन व संख्याज्ञान हे कौशल्य आपल्याला त्या अध्ययनार्थींपर्यंत घेऊन जायचे आहे. जे काही कारणास्तव शाळेत गेले नाही आणि शिक्षणापासून वंचित राहिले असे अध्ययनार्थी पण असू शकतात जे कोणाच्या तरी मदतीने थोडे फार शिकले असतील, म्हणून अध्ययन – अध्यापन प्रक्रियेत आपले अध्ययनार्थी वेगवेगळ्या स्तराचे पण असतील.

ही बाब लक्षात ठेवण्यासारखी आहे की, हे अध्ययनार्थी समंजस आहेत, त्यांच्याकडे जीवनाचा प्रदीर्घ अनुभव आहे आणि कदाचित ते कुशल कारागीर पण असतील. असे पण असू शकते की, हे अध्ययनार्थी काहीतरी कामकाज करीत असतील किंवा कष्ट करून आपली उपजीविका चालवीत असतील किंवा उदरभरण करत असतील. हे घर आणि घराबाहेरची जबाबदारी सांभाळणारे पण असू शकतात. आपले उद्दिष्ट असे आहे की, आपण त्यांचे जीवन साक्षरतेच्या प्रकाशाने देदीप्यमान करावे आणि त्यांचे जीवन अधिक सुखकर बनण्यासाठी सहाय्य करावे. ते वाचन – लेखन आणि गणिताचे आकलन करून आपल्या अनुभवांपेक्षा अधिक शिकले पाहिजेत. विचार आणि समज या त्यांच्या कक्षा अधिकाधिक खोल व विस्तृत झाल्या पाहिजेत. तसेच त्यांनी आपल्या क्षमतांचा विकास व क्षमतांचा पूर्ण उपयोग करून आपले जीवन अधिकाधिक चांगले किंवा उत्कृष्ट करावे जेणेकरून देश व समाज दोघांचाही विकास होईल.

अध्ययनार्थींना वाचन – लेखन शिकवताना खालील बाबी लक्षात घ्याव्यात :

- या प्रवेशिकेचे उद्दिष्ट अध्ययनार्थींना पायाभूत साक्षरता आणि संख्याज्ञानाशी सांगड घालणे.
- हे अध्ययनार्थी 15 वर्षे किंवा त्यापुढील वयाचे आहेत आणि त्यांच्याजवळ अनुभवांचे भांडार आहे. कदाचित आपल्यापेक्षा सुद्धा जास्त अनुभव त्यांच्याकडे असतील म्हणून त्यांच्या अनुभवांचा आदर करणे, त्यांना सन्मान देणे आणि त्यांचे बोलणे शांतपणे आणि लक्षपूर्वक ऐकावे.
- ते आपले दैनंदिन कार्य स्वतः आणि आपल्या पद्धतीने करतात, म्हणूनच त्यांच्या कार्य कौशल्यांचे कौतुक करावे.

- हेही लक्षात असणे आवश्यक आहे की, जेव्हा त्यांना वाचन–लेखन उपयोगी वाटेल तेव्हांच ते वाचन लेखन या प्रक्रियेशी मनापासून जोडले जातील. म्हणून पूर्ण तयारीनिशी त्यांना शिकवावे आणि जास्तीत जास्त त्यांच्या जीवनाशी निगडीत अनुभवांची उदाहरणे द्यावेत.

हे अध्ययनार्थी मराठी भाषा ऐकणे व बोलणे यात सक्षम आहेत. ते या भाषेच्या ज्ञानाचा प्रयोग करून आम्ही त्यांना वाचन–लेखन करण्याची संधी देऊ. कदाचित अध्ययनार्थ्यींकडे गणिताचे तोंडी प्रयोग करण्याचे कौशल्य आणि गणन करण्याचे अनौपचारिक तंत्र असेल पण त्यांना अंकांची ओळख नसेल आणि गणितीय समस्या सोडवणे कठीण जात असेल. आपण त्यांना अंकज्ञानाशी जोडून त्यांची गणितीय समज किंवा आकलन वाढवावे.

पाठातील चित्र, गोष्टी, पोस्टर इत्यादीद्वारे शिकवण्याचा प्रयत्न करावा. चित्र वाचन, पोस्टर वाचन, आणि अनुमान/अंदाज बांधणे, चित्र बघून त्याखाली लिहिलेले शब्द अंदाजाने वाचणे, शिकणे – शिकविण्याची विविध तंत्रे आहेत.

चित्रांचा वापर मोठ्या प्रमाणात करावा. चित्रात एखादी वस्तू पण असू शकते किंवा एखादी पूर्ण घटना पण गरजेनुसार चित्रांचा वापर वेगवेगळ्या पद्धतीने केला जाऊ शकतो. जसे– चित्रावर चर्चा केली जाऊ शकते. चित्रात दर्शविलेली वस्तू/ घटना यावर चर्चा करणे, चित्राद्वारे अंदाजे गोष्ट तयार केली जाऊ शकते. उल्लास प्रविशिकेत सुद्धा चित्र बघून अंदाजे वाचन करण्याची संधी आहे. जसे– घराचे चित्र बघून 'घर' या शब्दाचा अंदाज बांधणे किंवा अनुमान लावणे आणि वाचणे इ.

आपल्या अध्ययनार्थींचे शब्द भांडार अफाट आहे म्हणून आपल्याला याचा वापर करून वाचन–लेखन करण्यास मदत होईल. यासाठी आम्ही व्यक्ती, वस्तूंच्या नावामध्ये आलेले अक्षर व शब्दांची ओळख यावर भर देणार आहोत. आपण भाषा पूर्णपणे बोलतो आणि शिकतो, भाषेचे तुकडे करून नाही. शब्द तोडून किंवा जोडून वाचन–लेखन करणे शिकवणे शक्य नाही म्हणून वाचन–लेखन शिकविण्यादरम्यान हे लक्षात ठेवले पाहिजे की, शब्द आणि वाक्यांच्या साहाय्याने अक्षर ओळख व शब्द वाचन घेतले पाहिजे. जसे 'म'अक्षर समजण्यासाठी असे शब्द ज्यामध्ये हे अक्षर आहे त्यांना दाखवून, वाचून घेणे. जसे – अमर, माळ, माती, मराठी इ.

भाषेचा एक संदर्भ असतो म्हणून भाषेत संदर्भ घेऊनच वाचन–लेखन शिकवावे. संदर्भाशिवाय भाषेचा अर्थबोध होत नाही. जसे–फळ या शब्दाचा जेव्हा एकल उपयोग केला जातो तेव्हा हे समजणे अवघड असते की, त्यांचा नेमका अर्थ–फळ म्हणजे आंबा, पेरू सफरचंद हा आहे की, एखादी कृती केली त्याचा परिणाम म्हणजे फळ. याचाच वाक्यातील वाक्यात उपयोग (जसे– मला या कामाचे चांगले फळ मिळाले.) त्याचा खरा अर्थ वाचकाला आकलन करण्यास मदत करतो. मुळाक्षरे यापासून सुद्धा अक्षरज्ञान व अक्षरांचे आकलन केले जाऊ शकते. पण यापूर्वी अक्षर हे शब्दांमध्ये दाखवून उच्चारून आणि त्यांची ओळख करून द्यावी. त्यानंतरच मुळाक्षरांची ओळख याचे दृढीकरण केले पाहिजे. यामुळे भाषेचे शब्द भांडार ज्याचा वापर अध्ययनार्थी आपला दैनंदिन जीवनात रोजच करतात त्याला जोडून वाचन करण्याचा प्रयत्न करतील.

आपण प्रवेशिकेत अक्षरांसोबत वेगवेगळ्या विद्यार्थ्याला काना, मात्रा म्हणजे बाराखडी जोडून त्यांची ओळख करणे शिकविणार आहोत. जेणेकरून अध्ययनार्थींना अक्षर – ध्वनी संबंध समजणे सोपे होईल, आणि त्यांचे योग्य आकलन/समज विकसित होईल. जसे – प, पा, पि, पी,पु, पू इत्यादी.

भाषिक खेळांद्वारे पण वाचन–लेखन शिकवण्यास मदत होते. त्यासोबतच अक्षर – ध्वनी संबंध याचे पण आकलन विकसित होईल. त्यामुळे वाचन– लेखन करणे सोपे होईल, जसे–एकाहून जास्त अक्षरांचा वापर करून

शब्द तयार करणे आणि त्यांची ओळख करणे यासाठी एक उत्तम पर्याय म्हणजे उल्लास प्रवेशिकेत बहुतांश जागी भाषिक खेळ दिले आहेत. जिथे शब्दाची ओळख करण्याचे काम व त्यांची ओळख करून त्याला गोल करण्याचे काम दिले आहे.

संख्याज्ञान हे भाषेसोबत जोडूनच शिकविण्यासाठी प्रवेशकेत दोन्ही एकत्रितपणे समाविष्ट केले आहे. गोष्ट / कथा आणि कविता यांच्याद्वारे भाषा आणि संख्याज्ञान एकसोबत/एकत्रित ठेवले आहे. जेणेकरून दोन्ही चांगल्या प्रकारे समजतील संख्याज्ञानाची अध्ययनार्थींना थोडीफार ओळख आहे कारण ते आपल्या दैनंदिन जीवनात संख्या ऐकतात, बघतात आणि क्रिया करतात. मग ती क्रिया पैशांची देवाण–घेवाण असो किंवा सामान खरेदी करणे, भाज्या विकत घेणे किंवा वस्तू मोजणे इत्यादी.

या सर्व कामासाठी संख्याज्ञानाची गरज असते. म्हणून अगोदर हे जाणून घ्यावे की, अध्ययनार्थीला किती माहिती आहे, त्यानंतरच पुढची सुरुवात करावी. आपण आपल्या अवतीभोवती असलेल्या वस्तूंचा वापर, संख्याची ओळख करण्यासाठी करू शकतो. जसे मोबाईलचा उपयोग संख्यांची ओळख करण्यासाठी केला जाऊ शकतो. तसेच मोबाईलचा वापर सर्वांच्याच दैनंदिन जीवनाची गरज आहे आणि या पद्धतीने समजविल्यानंतर त्यांना जास्त चांगले समजेल व त्यांना हे पण समजेल की, वाचन–लेखन जीवन सुखकर करण्यास सहाय्यक आहे. प्रवेशिकेत यासारख्या उदाहरणांसह संख्याज्ञानाची ओळख करण्याचे काम केले आहे. काही अध्ययनार्थींना वस्तू मोजण्याचे ज्ञान असेल म्हणून वस्तू मोजून संख्यांची ओळख करून द्यावी. संख्या समजल्यावर ते इतर गणितीय संकल्पना समजतील व शिकतील.

प्रवेशिकेत संख्यांची ओळख झाल्यावर तुम्ही पोस्टर्स, चार्ट व इतर लिखित साहित्याचा वापर करून ओळख किंवा समज याचे दृढीकरण करू शकतो. फ्लॅश कार्डचा वापर करून देखील संख्यांची ओळख केली जाऊ शकते. गणितीय संकल्पना अधिक दृढ करण्यासाठी आणि गणितीय संकल्पनांची ओळख करून देण्यासाठी दैनंदिन जीवनाशी निगडित जास्तीत जास्त उदाहरणे द्यावी.

बेरीज–वजाबाकी यांसारख्या गणितीय संकल्पना वस्तूंचा वापर करून शिकवाव्यात. जसे–तीन मध्ये चार मिळवले तर किती झाले. हे दाखविण्यासाठी एकसारख्या तीन वस्तूंमध्ये तशाच आणखी चार वस्तू मिसळून दाखवणे आणि मोजणे हे सांगावे. त्याच प्रकारे वजाबाकी मध्ये वस्तू बाजूला किंवा दूर करून मोजण्यास सांगावे. उल्लास प्रवेशिकेत पैशाद्वारे बेरीज–वजाबाकी शिकविता येईल. जेणेकरून बेरीज–वजाबाकी या गणितीय संकल्पना समजतील आणि आर्थिक समज यावर एकत्रितरीत्या काम करता येईल. अध्ययनार्थींसोबत पैशांची देवाणघेवाण यावर अशी एक छोटी कृती देखील करता येईल. जेणेकरून त्यांना पैशांची देवाणघेवाण आर्थिक व्यवहाराची समज आणि बेरीज वजाबाकी या गणितीय संकल्पना एक सोबत समजून शिकवता येतील.

गोष्ट/कथा व गीत याद्वारे गणितीय संकल्पना समजविण्याचा प्रयत्न करता येईल. एकक दशक यासारख्या संकल्पना समजविण्यासाठी दैनंदिन जीवनाशी निगडित अनुभव देण्याचा प्रयत्न असावा. जेणेकरून अध्ययनार्थींची समज आकलन उत्तम होईल. वेगवेगळ्या वस्तूंचे गठ्ठे बनवून पण ही संकल्पना शिकविता येईल. ज्यातून अध्ययनार्थींना समजणे सोयीचे होईल कारण या प्रकारचे काम ते स्वतःच्या जीवनात करतात. अशाप्रकारे भाषा व गणित शिकताना दैनंदिन जीवनातील अनुभवांशी जोडून शिकण्याची प्रक्रिया अधिक गतिमान आणि आनंददायी करता येईल असे वाटते.

उल्लास प्रवेशिकेत गुणाकार संकल्पना शिकविण्यासाठी बेरजेचे आकलन/समज याचा वापर केला आहे. यातून

केवळ बेरजेचे दृढीकरण होणार नसून गुणाकार समजणे पण सोपे होणार आहे. याचबरोबर हे पण आवश्यक आहे की, वस्तूंचा वापर करून गुणाकार शिकविणे जसे – चार पट हे समजण्यासाठी एक वस्तू चार वेळा दाखवावी. तसेच 2×2 दाखविण्यासाठी आणि शिकविण्यासाठी 2 वस्तू दोन वेगवेगळ्या गटात ठेवून मोजण्यास सांगाव्यात.

मोजणे ही संकल्पना वजन, माप, स्थायू व द्रव पदार्थ हे वेगवेगळ्या पद्धतीने कसे मोजतात यावर चर्चा करून सांगाव्यात. अध्ययनार्थी वस्तू खरेदी करताना मापनाची वेगवेगळी एकके किंवा मापन याविषयी ऐकतात आणि काहीजण तर त्यांच्याशी परिचित पण असतील. आपले उद्दिष्ट हे आहे की जी माहिती अध्ययनार्थींकडे आहे ते समजून घेणे नंतर त्यालाच जोडून त्यांना मापनाच्या विविध एककांची ओळख करून देणे. वेगवेगळ्या आकाराची भांडी घेऊन प्रत्येक मापन एककाची ओळख व कोणत्या वस्तूसाठी कशाचा वापर होतो ही चर्चा करावी. जेणेकरून मापन एककांची समज/आकलन विकसित करता येते. जर कोणी भाजी विकण्याचे काम करीत असेल तर त्याच्याकडून वजनमाप मागवून ते दाखवून ग्रॅम आणि किलोग्रॅम समजणे/शिकवणे सोपे होईल. याचप्रमाणे दूध मोजण्याचे माप दाखवून लीटर समजणे सोपे होईल.

घड्याळ्यात वेळ बघणे किंवा सांगणे हे शिकविण्यासाठी उल्लास प्रवेशिकेत काटा असलेले घड्याळ व डिजिटल घड्याळ दोन्हीची उदाहरणे देऊन सांगितले आहे. वेळ बघणे हे शिकविण्यासाठी एक भिंतीवरचे घड्याळ विद्यार्थ्यांसमोर ठेवून काट्यांची ओळख, काटे फिरवून वेळ बघणे शिकवावे आणि त्यांना स्वतः घड्याळ बघून वेळ सांगणे म्हणजे किती वाजले हे विचारणे, म्हणजे वेळ किंवा किती वाजले हे शिकणे आनंददायी होईल आणि वेळ/घड्याळ कसे बघायचे हे देखील समजेल.

अध्ययनार्थींसमोर डिजिटल घड्याळ जरूर आणावे जेणेकरून त्यांना डिजिटल संख्या वाचणे समजेल आणि डिजिटल तराजू व घड्याळ इत्यादी बघणे व समजणे सोपे होईल.

12 तास व 24 तास या पद्धतीचे घड्याळ बघण्याची वेगवेगळी पद्धत आहे. म्हणून 24 तास असलेले घड्याळ कसे बघावे यावर चर्चा करावी व ते बघण्याची पद्धत सांगावी. रेल्वे तिकीट वापरून 24 तासांचे तासांची घड्याळ बघणे शिकविता येईल.

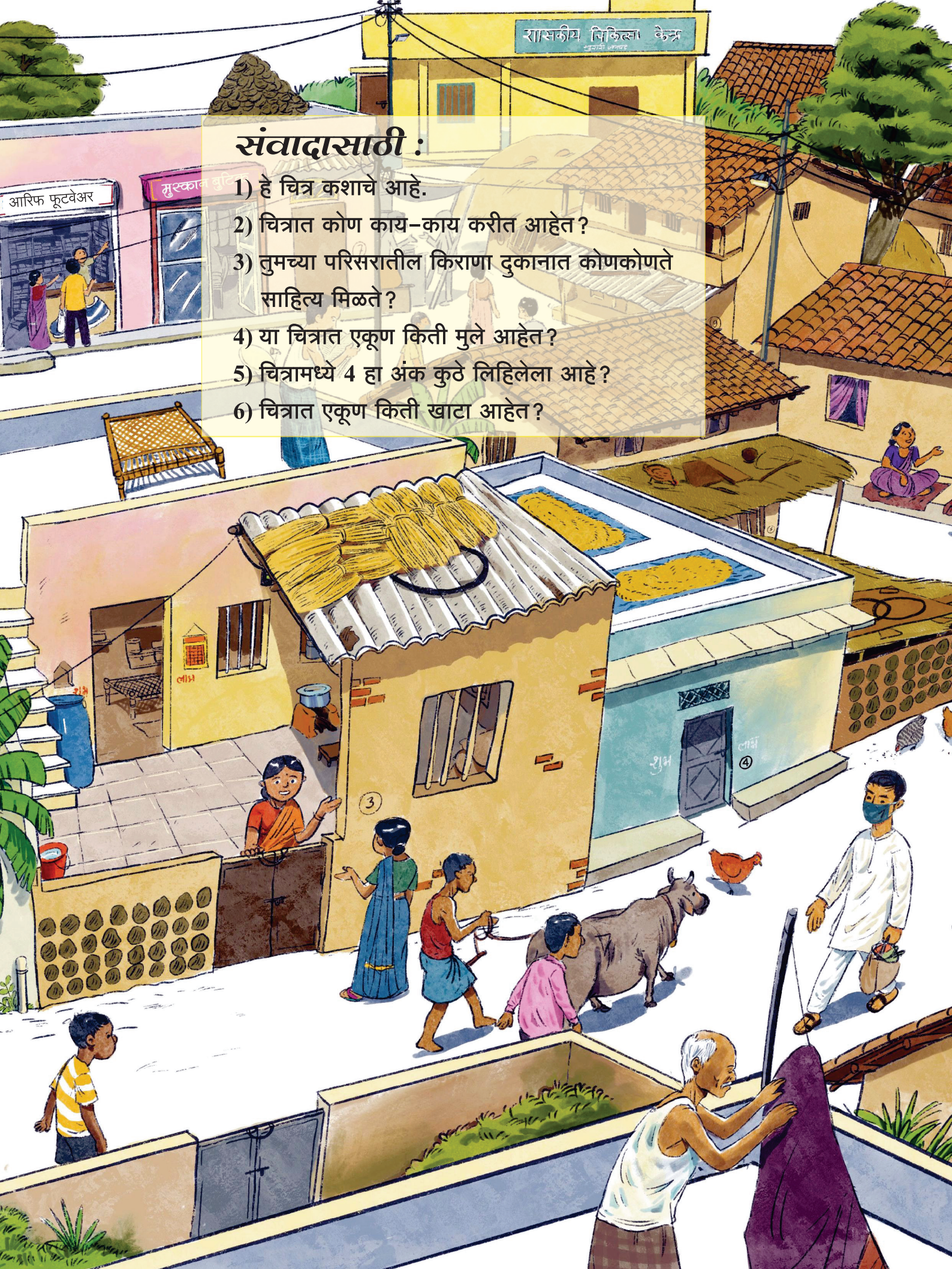
कॅलेंडर वाचणे, बघणे हे शिकविण्यासाठी एक कॅलेंडर दाखवावे आणि महिन्यांची नावे व दिनांक वाचन करणे शिकवावे. अध्ययनार्थींना दररोज कॅलेंडर दाखवून महिना व दिनांक सांगण्याचे काम द्यावे म्हणजे ते त्याचा वापर करून वाचतील.

उल्लास प्रवेशिकेत प्रवेश महत्त्वपूर्ण जीवन कौशल्याशी संबंधित/निगडित विषय जसे–न्यायालयीन माहिती / कायदेविषयक माहिती, वित्तीय साक्षरता इत्यादींशी निगडित विषय जसे – मतदान, बँक खाते यासंबंधी माहिती यावर चर्चा करण्याची संधी उपलब्ध करून द्यावी. चेक बुक, जमा पावती इत्यादी अध्ययनार्थींसोबत सामायिक करून त्याचे अर्ज करणे व भरणे शिकवावे. अशा प्रकारे दैनंदिन जीवनात घडणारे प्रसंग, क्रिया यातून भाषा आणि गणितीय संकल्पना समजून वापर करण्यासाठी आपण पूर्ण प्रयत्न करुया!

उपसंचालक
राज्य साक्षरता केंद्र,
राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद,
महाराष्ट्र, पुणे.

अनुक्रमणिका

अ. क्र.	तपशील	पृष्ठ क्र.
•	प्रस्तावना	III
•	उल्लास प्रवेशिकाबाबत हितगुज	IV
•	स्वयंसेवकांशी हितगुज	V
1.	कुटुंब आणि शेजार	1
2.	संवाद (एकमेकांशी बोलूया)	19
3.	आपली संस्कृती	41
4.	आपल्या अवती-भवती	65
5.	आहार आणि आरोग्य	83
6.	मतदान	97
7.	कायदेविषयक माहिती	107

संवादासाठी :

1) हे चित्र कशाचे आहे.
2) चित्रात कोण काय-काय करीत आहेत?
3) तुमच्या परिसरातील किराणा दुकानात कोणकोणते साहित्य मिळते?
4) या चित्रात एकूण किती मुले आहेत?
5) चित्रामध्ये 4 हा अंक कुठे लिहिलेला आहे?
6) चित्रात एकूण किती खाटा आहेत?

बाल विद्यालय
बाल विद्यालय
स्वस्त धान्याचे दुकान
रिंकू सायकल मार्ट

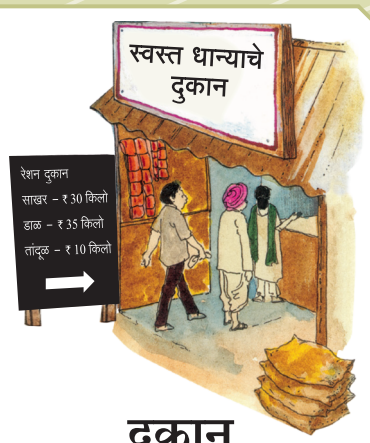
1. कुटुंब आणि शेजार

आपण शिकूया!

अ	आ	न	प	स	र	व

- 1 ते 9 पर्यंतच्या संख्या ओळखणे, वाचणे आणि लिहिणे.

चित्रावरून अंदाज लावा व वाचा.

दुकान

कुटुंब

लोक

गल्ली

वाचा आणि लिहा.

अ

अननस

आ

आरसा

अ अ

आ आ

न

नळ

ना

नारळ

न न

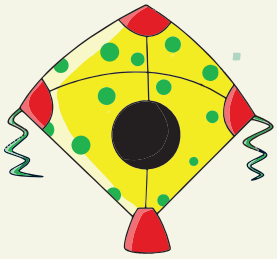
ना ना

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- सहभागी व्यक्तींना क्रमाक्रमाने सर्व चित्रांची ओळख करून द्या.
- चित्रांच्या खाली दिलेल्या शब्दांवर बोट ठेवून वाचा.
- सहभागी व्यक्तींकडून अक्षर लिहून घ्या.
  'अ' आणि 'आ' चा ध्वनी यातील अंतर समजावून सांगत उर्वरीत अक्षरे वाचून आणि लिहून घ्या.

वाचा आणि लिहा.

प

पतंग

पा

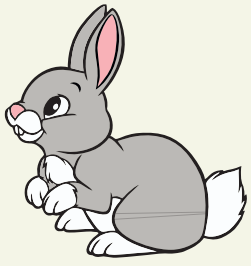

पालक

प प

पा पा

स

ससा

सा

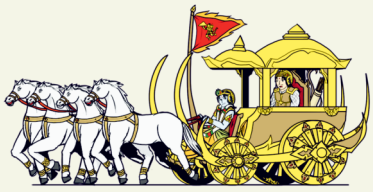
सायकल

स

सा

वाचा आणि लिहा.

र

रथ

रा

राखी

र

रा

व

वड

वा

वाघ

व वा

व वा

पाहा आणि वाचा.

नाना, आस, वानर,

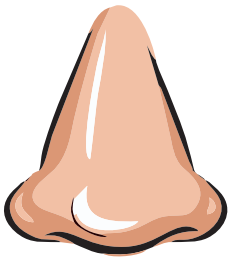
नर, पास, पान, नार

वार, सर, नस, आर

शब्द ओळखून वर्तुळ करा.

अ	आ	स	वा	र
न	स	ना	ना	प
वा	न	र	न	र
न	स	आ	ष	वा
पा	न	प	आ	र

चित्र पाहून रिकाम्या जागा भरा.

.....क

.....गगाडी

.....सगुल्ले

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- शिकलेली अक्षरे बोर्डवर लिहा व सहभागींना त्यापासून शब्द तयार करायला सांगा व सराव करून घ्या.
- सहभागींकडून अक्षरे लिहिण्याचा सराव करून घ्या.
- शब्द वारंवार वाचण्याचा सराव करून घ्या.

मोजा आणि संख्या ओळखा.

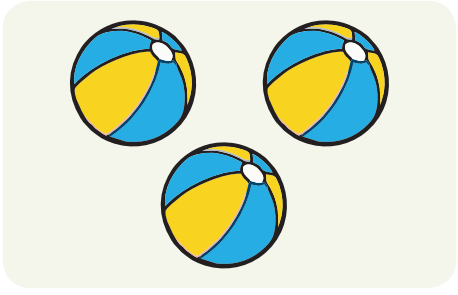
1

एक सूर्य

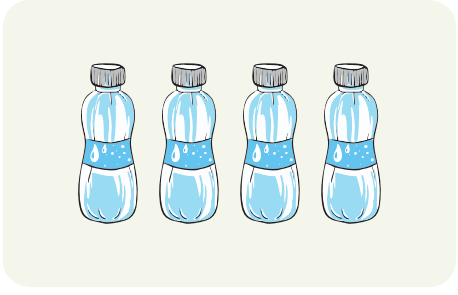
2

दोन मोजे

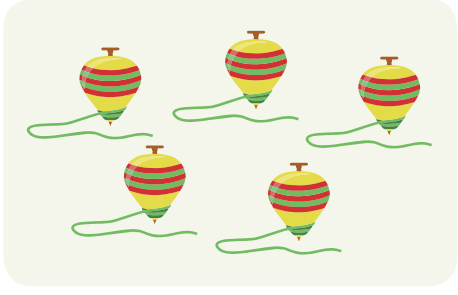
3

तीन चेंडू

4

चार बाटल्या

5

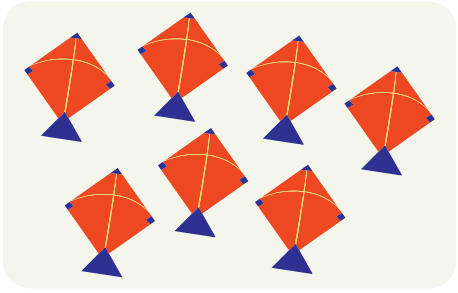
पाच भोवरे

मोजा आणि संख्या ओळखा.

6

सहा लॉलीपॉप

7

सात पतंग

8

आठ पेन

9

नऊ पुस्तके

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- सहभागींना प्रोत्साहित करून संख्या ओळखायला सांगा आणि तेवढ्या वस्तू मोजायला सांगा.

दिलेल्या मोबाईलमधे कोणता अंक कुठे आहे?

- दिलेल्या चौकटीत तुमचा किंवा तुमच्या परिचित व्यक्तीचा मोबाईल क्रमांक लिहा.

- या मोबाईल क्रमांकामध्ये कोणता अंक एकापेक्षा जास्त वेळा आला आहे ते सांगा व लिहा.

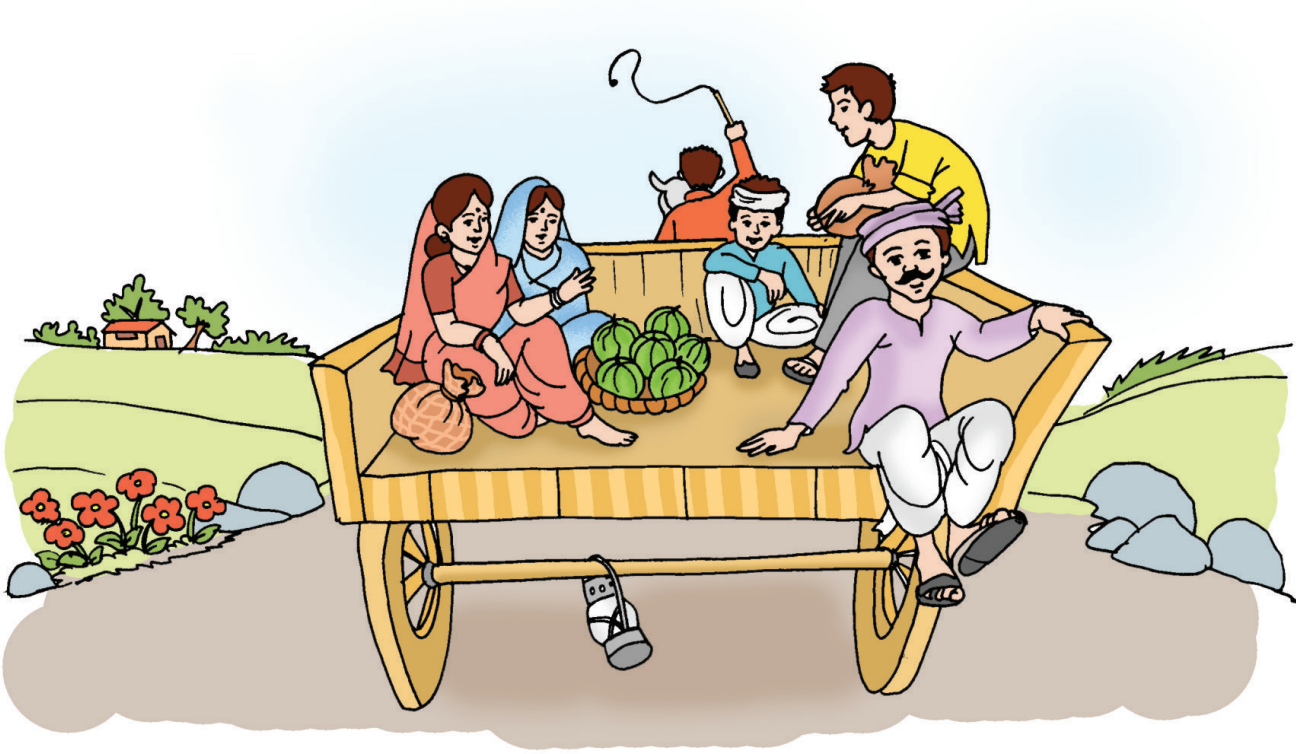
अंक म्हणा व लिहा.

1	1		6	6	
2	2		7	7	
3	3		8	8	
4	4		9	9	
5	5				

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- मोबाईलमध्ये दिलेले अंक लिहिण्याचा सराव करून घ्या.
- तुम्ही सहभागींकडून बिंदूंनी काढलेल्या रेषांच्या मदतीने अंक लिहून घ्या.
- ज्यांना ज्यांना जास्त सरावाची गरज आहे, त्यांना संधी द्या.
- सहभागी मोबाईल पॅडवर लिहिलेल्या संख्या ओळखतील आणि त्याच्या आधारावर संख्या लिहितील असा प्रयत्न करा.

भाऊसाहेबांचे कुटुंब बैलगाडीतून जात आहे. पहा, मोजा आणि लिहा.

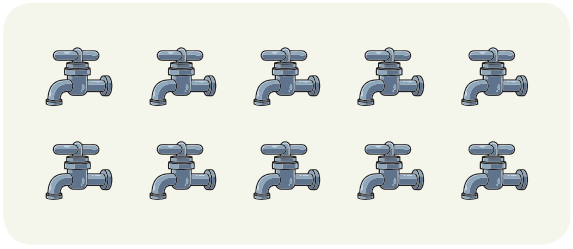

- बैलगाडीमध्ये एकूण किती व्यक्ती आहेत? ☐
- बैलगाडीमध्ये किती महिला आहेत? ☐
- टोपलीत किती टरबूजे आहेत? ☐
- बैलगाडीला किती चाके आहेत? ☐
- बैलगाडीमध्ये किती कंदील आहेत? ☐
- बैलगाडीमध्ये किती पुरुष आहेत? ☐

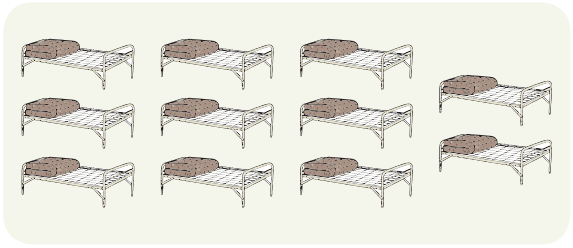
शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- सहभागींकडून वस्तू मोजून योग्य संख्या लिहिण्याचा सराव करून घ्या.
- संख्यावाचन आणि लेखन यांसाठी सहभागींना मदत करा.
- आजूबाजूला उपलब्ध वस्तूंची मोजणी करण्याचा सराव तुम्हाला करून घेता येईल.

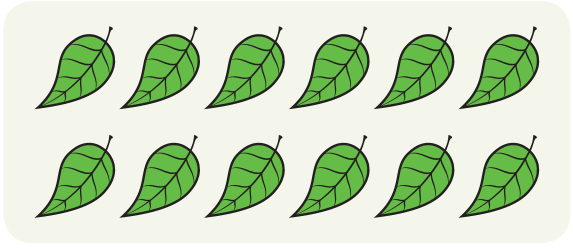
चला, सगळे मिळून मोजू या!

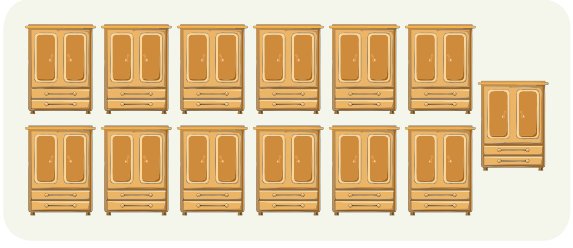
दहा नळ 10

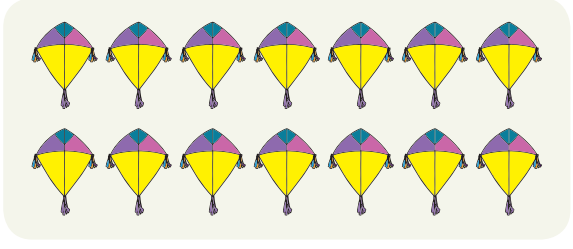
अकरा खाटा 11

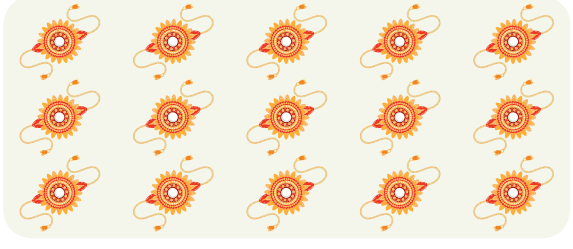
बारा पाने 12

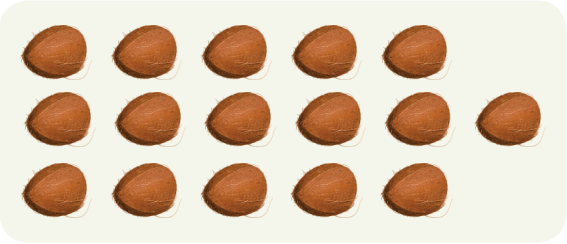
तेरा कपाटे 13

चौदा पतंग 14

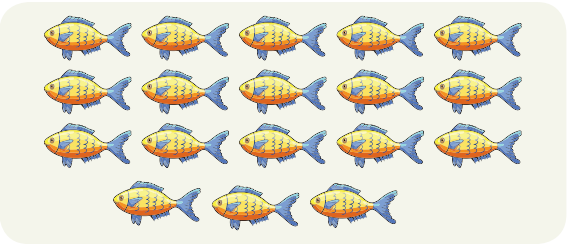
पंधरा राख्या 15

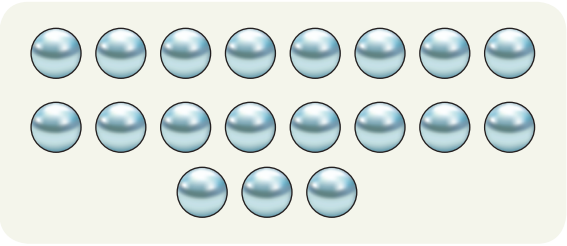
सोळा नारळ 16

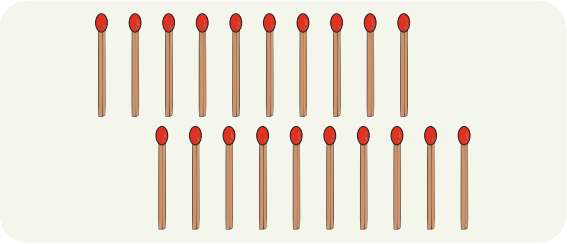
सतरा डाळिंबे 17

अठरा मासे 18

एकोणीस मोती 19

वीस आगकाड्या 20

रिकाम्या जागी योग्य संख्या लिहून क्रम पूर्ण करा.

10		12		14	15		17			20

11			14	15			18		20

दिलेले अक्षर ओळखून त्या अक्षराभोवती वर्तुळ करा.

न – नस चलन

स – ससा रास

रा – राम हिरा

पा – पालक धापा

पहा आणि वाचा.

पा प भा ब मा

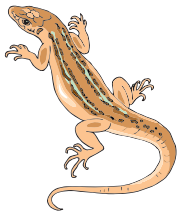
चित्र बघून रिकाम्या जागी योग्य अक्षर लिहा.

1. -------मई

2. -------व

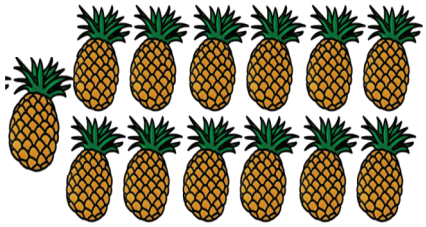
3. ------- मोसा

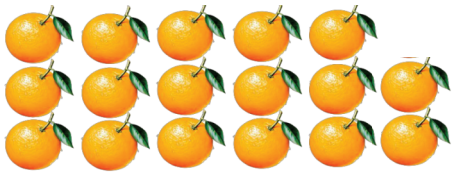
4. -------रसा

5. -------ल

मोजा आणि संख्या लिहा.

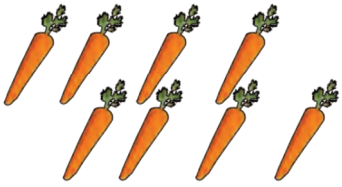

रिकाम्या जागी योग्य संख्या लिहा.

1		3	4					9

मोजा आणि संख्या लिहा.

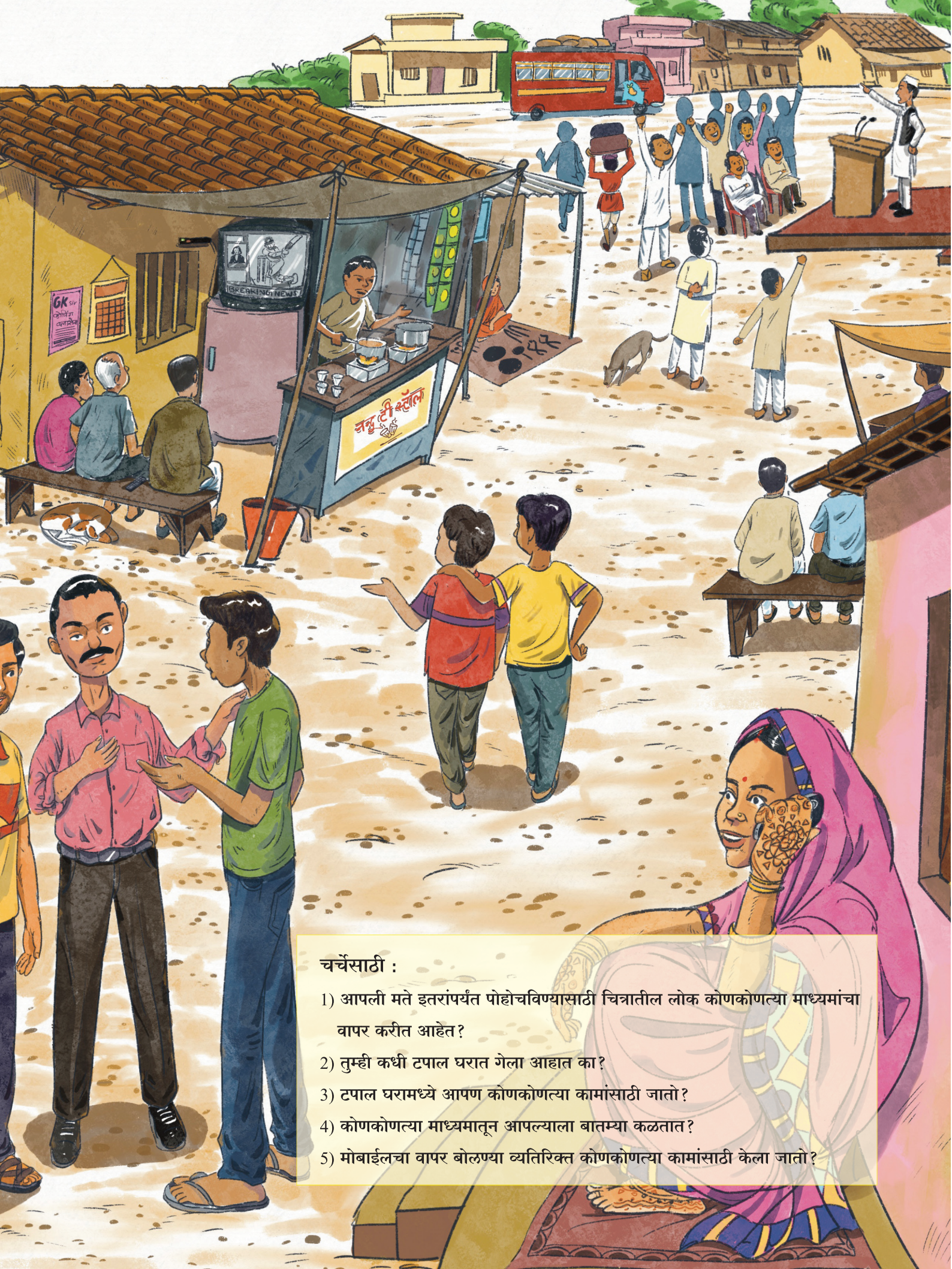

रिकाम्या जागी योग्य संख्या लिहा.

10		12		14	15		17			20

टपाल घर
महाबळा
पत्र

चर्चेसाठी :

1) आपली मते इतरांपर्यंत पोहोचविण्यासाठी चित्रातील लोक कोणकोणत्या माध्यमांचा वापर करीत आहेत?

2) तुम्ही कधी टपाल घरात गेला आहात का?

3) टपाल घरामध्ये आपण कोणकोणत्या कामांसाठी जातो?

4) कोणकोणत्या माध्यमातून आपल्याला बातम्या कळतात?

5) मोबाईलचा वापर बोलण्या व्यतिरिक्त कोणकोणत्या कामांसाठी केला जातो?

2. संवाद

(एकमेकांशी बोलूया!)

आपण शिकूया!

इ	ई	ब	त	म	ख	ट	च

- 10 ते 20 पर्यंतच्या संख्या ओळखणे, वाचणे आणि लिहिणे.
- 20 पर्यंतच्या संख्याना जोडणे आणि वजा करणे.

चित्र ओळखा.

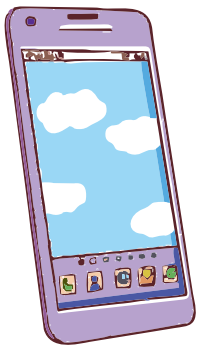
वर्तमानपत्र

माईक

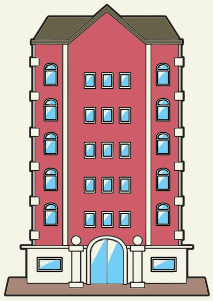
गप्पागोष्टी

मोबाईल

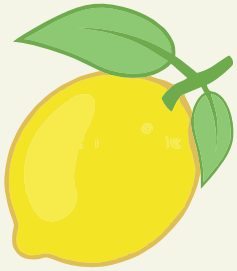
वाचा आणि लिहा.

इ

इमारत

ई

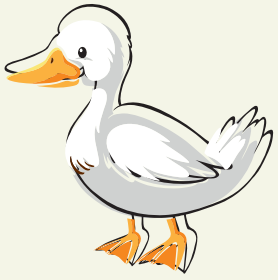

ईडलिंबू

इ ई

इ ई

ब

बदक

बा

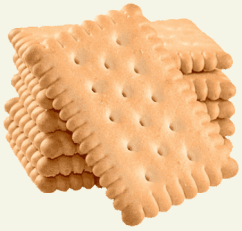
बासरी

ब बा

ब बा

वाचा आणि लिहा.

बि

बिस्किटे

बी

बीट

त

तबला

ता

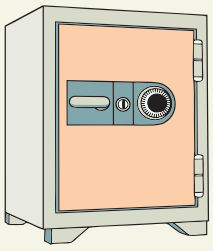
ताट

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- चित्र पाहून शब्द वाचण्यासाठी सहभागींना मदत करा.
- सहभागींकडून अक्षर लिहून घ्या. दिलेल्या जागेत चित्राचे नाव लिहा.

वाचा आणि लिहा.

ति

तिजोरी

ती

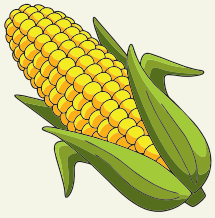
3

तीन

त त

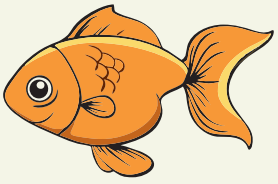
ती ती

म

मका

मा

मासा

म म

मा मा

वाचा आणि लिहा.

मि

मिठाई

मी

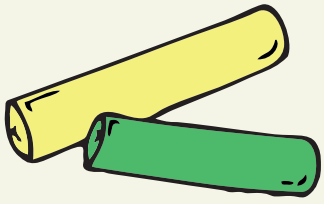

मीठ

मि मि

मी मी

ख

खडू

खा

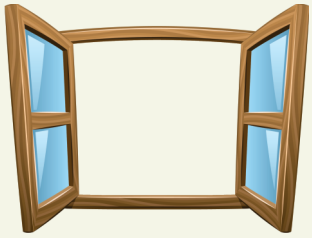
खार

ख ख

खा खा

वाचा आणि लिहा.

खि

खिडकी

खी

खीर

ख ख

ट

टरफल

टा

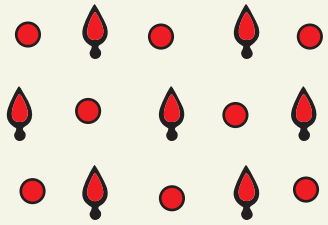
टाय

ट ट

टा टा

वाचा आणि लिहा.

टि

टिकल्या

टी

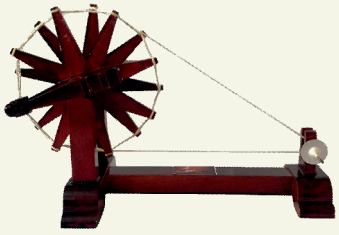
T

टी

ट ट

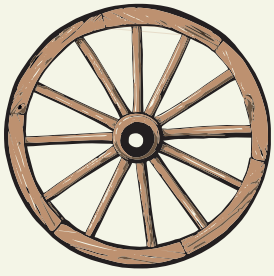
ट ट

च

चरखा

चा

चाक

च च

चा चा

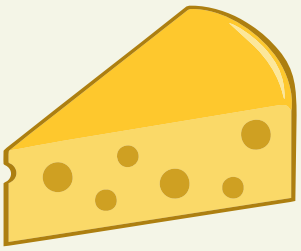
वाचा आणि लिहा.

चि

चिमणी

ची

चीज

चित्र बघून शब्द पूर्ण करा.

कढ.....

कास.....

.....राजू

बास.....

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- सहभागींना अक्षर ओळखणे आणि अक्षरानुरूप शब्द ओळखून लिहिण्याचा सराव करा.

दिलेले अक्षर ओळखून त्या अक्षराभोवती वर्तुळ करा.

ई – ईख आई

ट – खाट मटर

ती – तीन गाती

खाली दिलेले शब्द परत लिहा.

ताला खाट बातचीत

चित्र बघून रिकाम्या जागी योग्य अक्षर लिहा.

काडे------टी

आं------

घ------

टो------टो

चित्र बघून चित्राचे नाव लिहा.

सर्व वाक्य एकत्रित वाचा.

- चाकाचा आकार गोल असतो.
- बस गतीने पुढे जात आहे.
- राजला मिठाई आवडते.
- संगणकातील माहिती छान आहे.
- बागेत खूप फुले फुलली आहेत.

चित्र बघून चित्राचे नाव लिहा.

.....

.....

.....

.....

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- सहभागींना शब्दवाचनात मदत करा.
- अक्षर ओळख, शब्दांची ओळख आणि छोटी वाक्य लिहिण्याचा सराव घ्या.

- कामिनीच्या कुटुंबात पाच व्यक्ती आहेत. आज तिच्या घरी आणखी चार व्यक्ती आल्या. आता सांगा, कामिनीच्या घरी एकूण किती व्यक्ती आहेत?

 आणि मिळून झाले

14	व्यक्ती आणि	4	व्यक्ती मिळून झाल्या	9	व्यक्ती
5	+	4	व्यक्ती मिळून झाल्या	9	
5	+	4	=	9	

5 + 4 = 9

- **बेरीज करा.**

$$\begin{array}{r} 13 \\ +\ 2 \\ \hline \\ \hline \end{array} \qquad \begin{array}{r} 15 \\ +\ 3 \\ \hline \\ \hline \end{array} \qquad \begin{array}{r} 12 \\ +\ 4 \\ \hline \\ \hline \end{array}$$

7 + 2 = ☐

13 + 4 = ☐

- पोस्टमनने पहिल्या दिवशी 8 पत्रे वाटली. दुसऱ्या दिवशी त्याने 3 पत्रे वाटली, तर पोस्टमनने एकूण किती पत्रे वाटली?

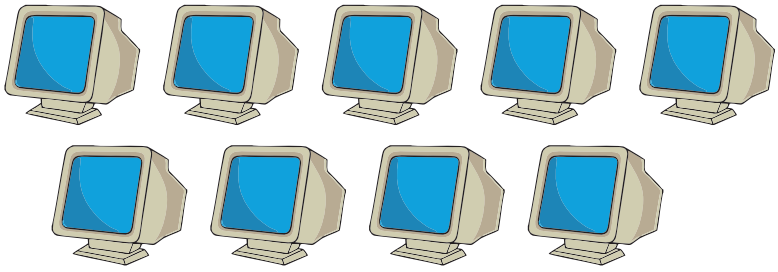

उत्तर ☐

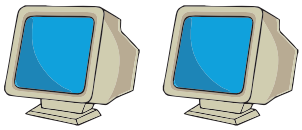
शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- सहभागींना बेरीज आणि वजाबाकीचे चिन्ह ओळखणे आणि गणितीय क्रिया चित्रांच्या मदतीने मोजण्याची संधी द्या, म्हणजे ते दहा ते वीस पर्यंत अंक ओळखू शकतील.
- गणितात '+' हे चिन्ह बेरजेचे आहे तर '–' हे चिन्ह वजाबाकीचे आहे आणि '=' हे चिन्ह बरोबरचे आहे.

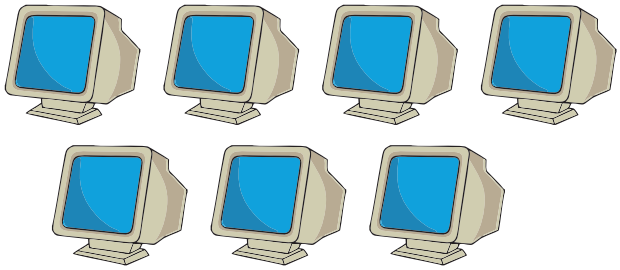
- नऊ संगणकांमधून दोन संगणक खराब झाले. सांगा किती संगणक चालू स्थितीत आहेत?

नऊ संगणकांमधून

दोन संगणक खराब झाले

चालू स्थितीतील राहिलेले संगणक

9	संगणकांमधून	–	2	संगणक खराब झाले	=	7	संगणक चालू स्थितीत आहेत.
9	संगणकांमधून	–	2	कमी झाले	=	7	
9		–	2		=	7	

9 - 2 = 7

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- दैनंदिन जीवनात असे अनेक प्रसंग येतात, जेव्हा दोन संख्या मिळवाव्या / एकत्र कराव्या लागतात.
- सहभागींना सराव म्हणून तुम्ही वेगवेगळ्या संख्या मिळवून घेण्याची कृती करवून घेऊ शकता. यासाठी सहभागींना प्रोत्साहित करा.
- नऊ पर्यंतच्या संख्या वापरून वजाबाकी सुद्धा करवून घेऊ शकता.

वजाबाकी करा.

$$\begin{array}{r} 9 \\ -\ 3 \\ \hline \\ \hline \end{array} \qquad \begin{array}{r} 6 \\ -\ 2 \\ \hline \\ \hline \end{array} \qquad \begin{array}{r} 8 \\ -\ 4 \\ \hline \\ \hline \end{array}$$

7 - 2 = ☐

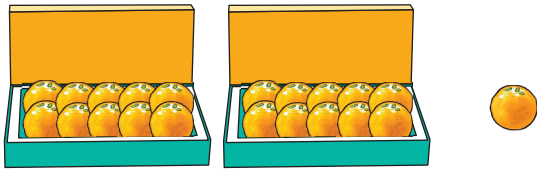
5 - 2 = ☐

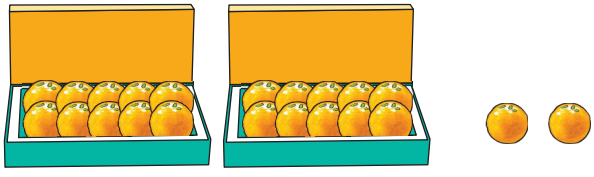
- जावेद जवळ 20 रुपये आहेत. त्यातून त्याने 13 रुपयांची फळे खरेदी केली. आता त्याला किती रुपये खर्च करावे लागतील, जेणेकरून त्याच्या जवळ काहीच रुपये उरणार नाहीत?

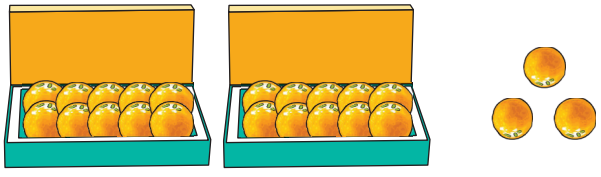
उत्तर

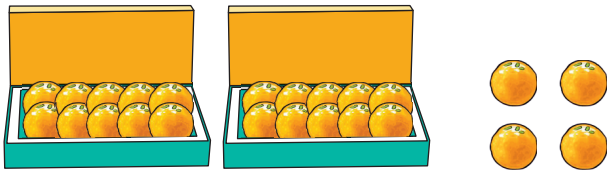
चला, मोजणे शिकूया.

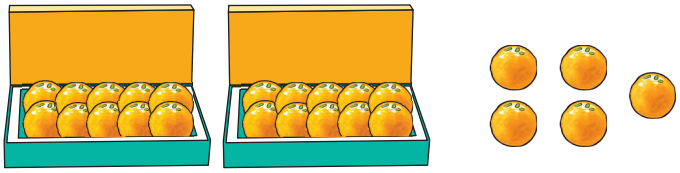
मिठाईच्या एका डब्यात 10 लाडू आहेत. पाहा, समजून घ्या आणि लिहा.

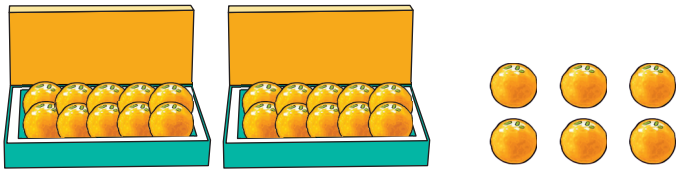
20 + 1 = 21 = 21

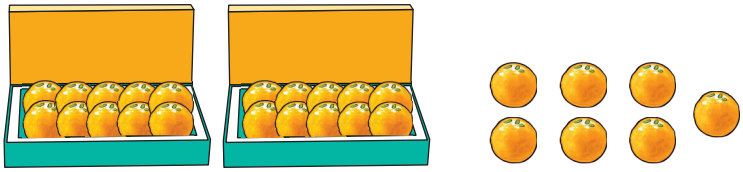
20 + 2 = 22 = 22

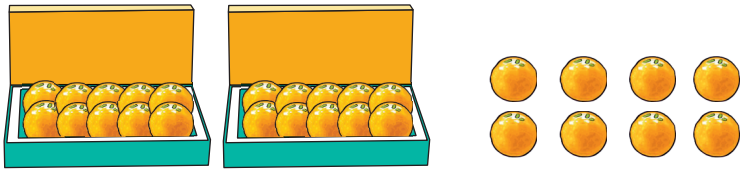
20 + 3 = 23 = 23

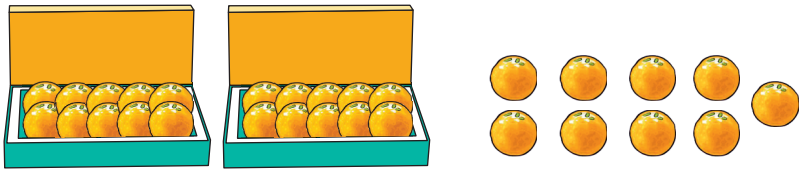
20 + 4 = 24 = 24

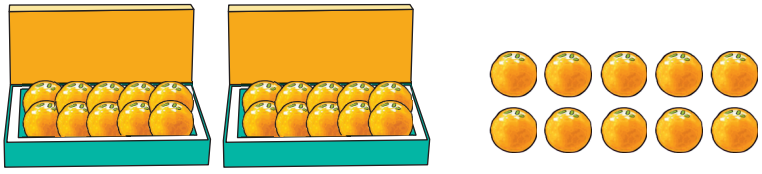
20 + 5 = 25 = 25

20 + 6 = 26 = 26

20 + 7 = 27 = 27

20 + 8 = 28 = 28

20 + 9 = 29 = 29

20 + 10 = 30 = 30

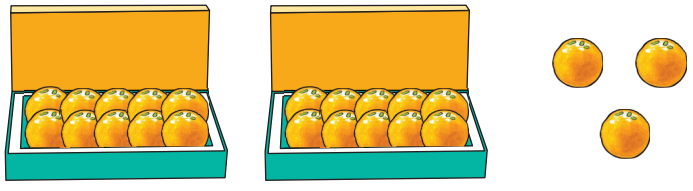
शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- याप्रकारे पुढील संख्या लिहिण्यास सहभागींना प्रोत्साहित करा.

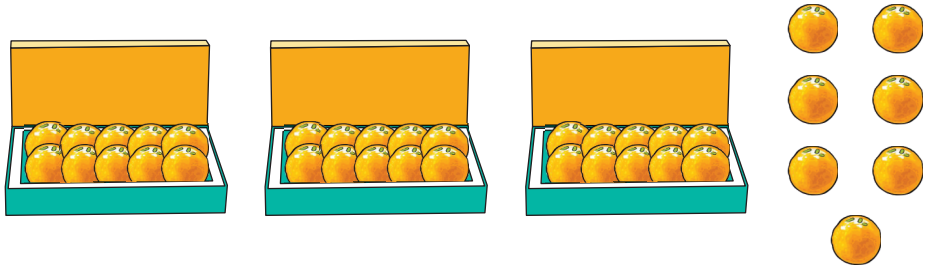
30	+	1	=	31
30	+	2	=	32
30	+	3	=	33
30	+	4	=	34
30	+	5	=	35
30	+	6	=	36
30	+	7	=	37
30	+	8	=	38
30	+	9	=	39
30	+	10	=	40

40	+	1	=	41
40	+	2	=	42
40	+	3	=	43
40	+	4	=	44
40	+	5	=	45
40	+	6	=	46
40	+	7	=	47
40	+	8	=	48
40	+	9	=	49
40	+	10	=	50

चला, जोडून मोजणे शिकू या!

=

=

- खाली दिलेल्या 10 रुपयांच्या नोटा आणि 1 रुपयांची नाणी एकत्र करून किती रुपये होतात त्याचा अंदाज करा आणि उत्तर लिहा.

	10 रुपयांची नोट		1 रुपयाचे नाणे		एकूण रुपये
क)		+		=	34
ख)		+		=	
ग)		+		=	
घ)		+		=	22
ड)		+		=	32
च)		+		=	40

- ## बेरीज करा.

+ 40 5	+ 30 7	+ 40 10	+ 25 12	+ 32 15
_____	_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____	_____

27 + 12 = ☐ 32 + 11 = ☐

22 + 14 = ☐ 15 + 25 = ☐

वजाबाकी करा.

48 − 32	36 − 13	42 − 21	49 − 19

39 - 23 = ☐ 45 - 31 = ☐

29 - 12 = ☐ 37 - 15 = ☐

- तुमच्या जवळ 10 रुपयांच्या काही नोटा आणि 1 रुपयांची काही नाणी आहेत; तर मग सांगा, की तुम्ही दुकानदाराला खालील वस्तूंचा मोबदला कशा प्रकारे द्याल?

किंमत	वस्तू	दहा रु. च्या नोटा/नाणी	1 रु. ची नाणी
₹ 50	टोमॅटो		
₹ 42	बर्फी		
₹ 29	मग		
₹ 15	केळी		

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- सहभागींना सांगावे की दहा-दहाच्या गटात मोजल्याने मोठ-मोठ्या संख्या मोजणे सोपे होते.
- हे ही समजते की १० एकक मिळून १ दशक होते.

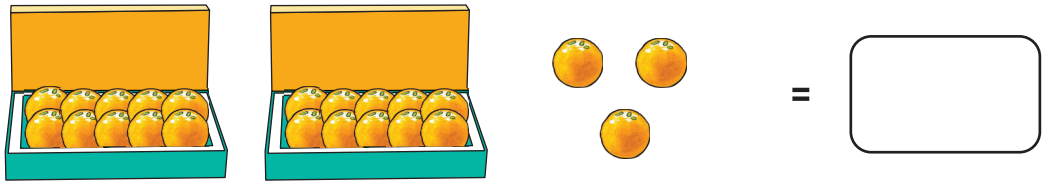
बेरीज करा.

13 + 32 =	36 + 4 =	20 + 15 =	27 + 12 =	32 + 11 =
_____	_____	_____	_____	_____

वजाबाकी करा.

9 − 3 =	8 − 4 =	36 − 12 =	45 − 21 =	37 − 15 =
_____	_____	_____	_____	_____

चला, जोडून मोजणे शिकू या!

= ☐

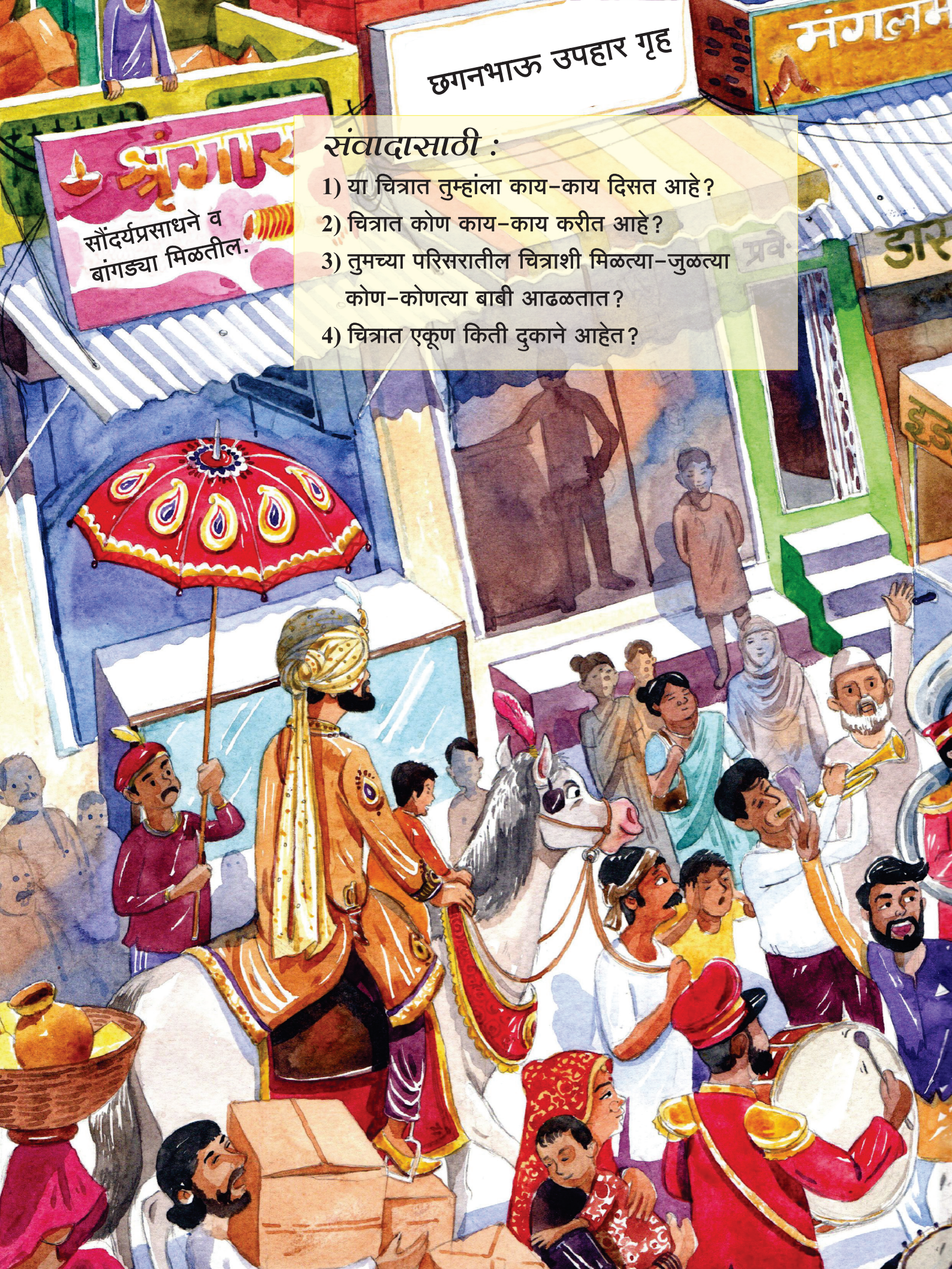
रिकाम्या जागा भरा.

30 + 5 = _____ 40 + 5 = _____

40 + 2 = _____ 40 + 10 = _____

नोटा आणि नाणी यांना योग्य रकान्यात लिहा.

किंमत	दहा रु. च्या नोटा/नाणी	1 रु. ची नाणी
₹ 42		
₹ 29		

संवादासाठी :

1) या चित्रात तुम्हांला काय-काय दिसत आहे?
2) चित्रात कोण काय-काय करीत आहे?
3) तुमच्या परिसरातील चित्राशी मिळत्या-जुळत्या कोण-कोणत्या बाबी आढळतात?
4) चित्रात एकूण किती दुकाने आहेत?

चाहत
ब्यूटी पार्लर
अण्णा डोसा
शिंदे
बॅन्ड
करीम
बिर्याणी
हाऊस

3. आपली संस्कृती

आपण शिकूया!

ओ	औ	झ	द	ल	ग	क	य

- 21 ते 50 पर्यंतच्या संख्या ओळखणे, वाचणे आणि लिहिणे.
- एकक आणि दशक समूहामध्ये मोजणे.
- 1 ते 50 पर्यंतच्या संख्याची बेरीज आणि वजाबाकी करणे.

पाहा, वाचा आणि संवाद करा.

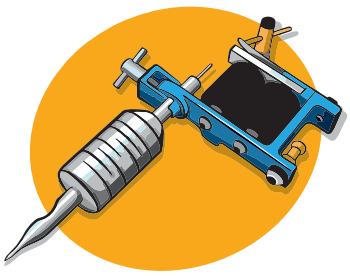
वरात

आकाश पाळणा

बॅण्ड

गोंदणे

वाचा आणि लिहा.

ओ

ओठ

औ

औषध

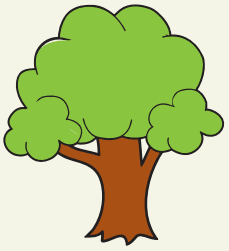
ओ ओ

झ

झबले

झा

झाड

झ झा

वाचा आणि लिहा.

झि

झिम्मा

झी

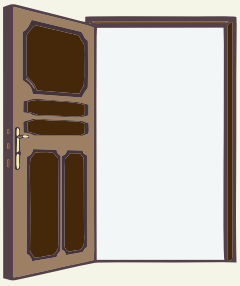
झीज

द

दही

दा

दार

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- सहभागींकडून दिलेल्या जागेत चित्राचे नाव लिहून घ्या.

वाचा आणि लिहा.

दि

दिवा

दी

दीक्षा

दौ

दौत

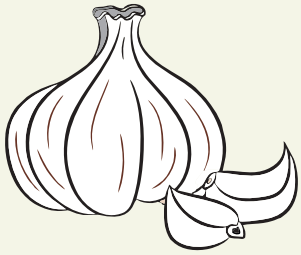
य

यज्ञ

वाचा आणि लिहा.

ल

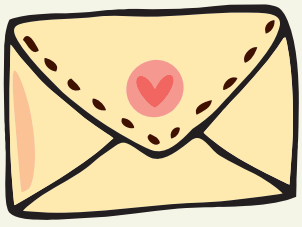
लसूण

ला

लाटणे

लि

लिफाफा

ली

लीला

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- अध्ययनार्थींकडून चित्रांची ओळख करून घेऊन चित्रांच्या खाली बोट ठेवून वाचन घ्यावे आणि अक्षर लेखन घ्यावे.

वाचा आणि लिहा.

लो

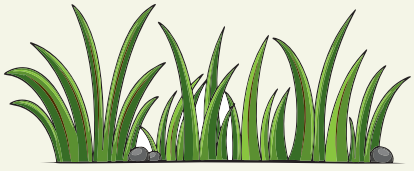
लोणचे

लौ

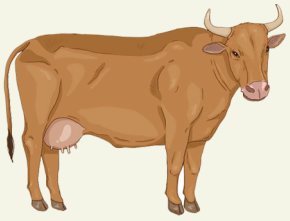
लौकिक

ग

गवत

गा

गाय

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- चित्र बघून वाचण्यास व लिहिण्यास अध्ययनार्थींची मदत करावी.
- अक्षरांनी जोडून नवीन शब्द बनविण्यासाठी अध्ययनार्थींना प्रेरित करावे.

वाचा आणि लिहा.

गि

गिर्यारोहक

गी

गीता

गो

गोफण

गौ

गौरी

वाचा आणि लिहा.

क

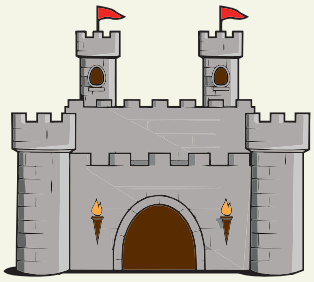
कणीस

का

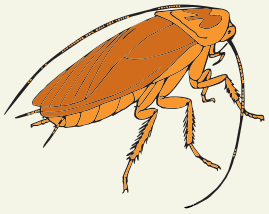
कारखाना

कि

किल्ला

की

कीटक

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- चित्र बघून वाचण्यास व लिहिण्यास अध्ययनार्थींची मदत करावी.

शब्द शोधा आणि लिहा.

आज विलासने खाण्याचे अनेक पदार्थ तयार केले आहेत. खाण्याच्या पदार्थांची नावे ओळखून त्याला वर्तुळ (◯) करा.

पनीर	कांदा	चिंच	टोमॅटो	टेबल	वाटी
चरखा	वाटाणा	ताट	पेला	चटणी	पालक
डाळ	भात	वांगे	पोळी	खेळणे	कोशिंबीर
फुलपाखरू	चटई	मीठ	पाणी	जग	लाटणे
तवा	पातेले	गिरणी	खीर	माठ	चक्की

आता खाण्याच्या पदार्थांची नावे लिहा.

वाचा आणि लिहा.

पाणी हेच जीवन आहे.

सरिता वजन आण.

पाऊस खूप जोरात पडत आहे.

विमान उंच उडत आहे.

शेतकरी शेतात काम करतात.

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- शब्द वाचण्यास अध्ययनार्थींची मदत करा. तसेच वाक्य वाचणे व पाहून लिहिण्यास मदत करावी.

श्यामची आई

फुलांची माळ बनवताना श्याम त्याच्या आईला मदत करीत असे. तो एक एक करून फुले आईला द्यायचा व फूल देताना संख्या उच्चारायचा/म्हणायचा 10 फुलांची एक माळ म्हणजे एका माळेत 10 फुले. श्याम फुले देत गेला आणि माळा बनत गेल्या. चला तर मग समजून घेऊ या, किती फुले ओवल्यावर एक माळ तयार होते.

50 + 1 = 51	पाच दशक 	+	एक एकक 	=	51 एक्कावन्न
50 + 2 = 52	पाच दशक 	+	दोन एकक 	=	52 बावन्न
50 + 3 = 53	पाच दशक 	+	तीन एकक 	=	53 त्रेपन्न
50 + 4 = 54	पाच दशक 	+	चार एकक 	=	54 चोपन्न

50 + 5 = 55	पाच दशक 	+	पाच एकक 	=	55 पंचावन्न
50 + 6 = 56	पाच दशक 	+	सहा एकक 	=	56 छप्पन्न
50 + 7 = 57	पाच दशक 	+	सात एकक 	=	57 सत्तावन्न
50 + 8 = 58	पाच दशक 	+	आठ एकक 	=	58 अठ्ठावन्न
50 + 9 = 59	पाच दशक 	+	नऊ एकक 	=	59 एकोणसाठ
50 + 10 = 60	पाच दशक 	+	एक दशक 	=	60 साठ

एकक आणि दशकाची बेरीज

60 + 1	=	61
60 + 2	=	62
60 + 3	=	63
60 + 4	=	64
60 + 5	=	65
60 + 6	=	66
60 + 7	=	67
60 + 8	=	68
60 + 9	=	69
60 + 10	=	70

70 + 1	=	71
70 + 2	=	72
70 + 3	=	73
70 + 4	=	74
70 + 5	=	75
70 + 6	=	76
70 + 7	=	77
70 + 8	=	78
70 + 9	=	79
70 + 10	=	80

80 + 1	=	81
80 + 2	=	82
80 + 3	=	83
80 + 4	=	84
80 + 5	=	85
80 + 6	=	86
80 + 7	=	87
80 + 8	=	88
80 + 9	=	89
80 + 10	=	90

90 + 1	=	91
90 + 2	=	92
90 + 3	=	93
90 + 4	=	94
90 + 5	=	95
90 + 6	=	96
90 + 7	=	97
90 + 8	=	98
90 + 9	=	99
90 + 10	=	100

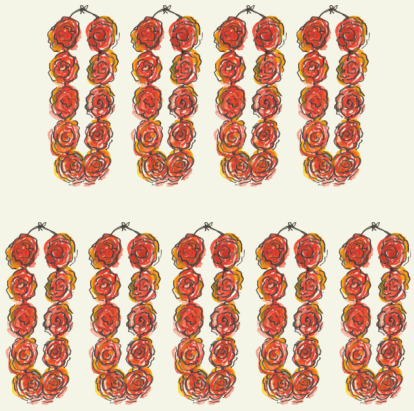
रिकाम्या जागी योग्य क्रमाने संख्या लिहा.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11		13	14			17			20
21			24						
					36				
		43						49	
	52				56				
61			64			67		69	
		73							80
			84				88		
91		93			96				100

बेरीज करा.

+ 70 12	+ 56 13	+ 46 12	+ 62 36
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

एकक आणि दशकाची बेरीज

90 + 10 = 100	नऊ माळा म्हणजे नऊ दशक 	+	एक माळ म्हणजे एक दशक 	=	शंभर (शतक) 100

बेरीज करा.

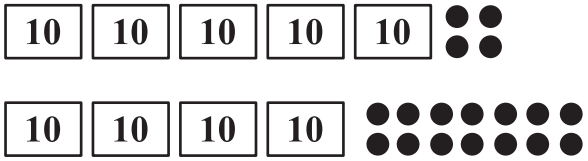
+ 75 19	+ 37 46	+ 55 26	+ 28 25
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
+ 65 27	+ 36 54	+ 38 45	+ 39 24
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

वजाबाकी करा.

75 − 24 =	38 − 12 =	86 − 24 =	47 − 13 =

- जेव्हा एकक स्थानावरील अंक वजा होत नाही तेव्हा दशक स्थानातील अंकाकडून हातचा घेतला जातो.

जसे – 54 या 54

जसे –

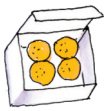
54 − 26 = 28	4 14 − 2 6 =

4 संख्येमधून 6 संख्या वजा होत नाही म्हणून 5 दशकातून 1 दशक घेऊन 10 एककात बदलण्यात येतो. आपल्याजवळ 4 दशक आणि 14 एकक आहेत. 14 एककातून 6 एकक कमी केल्यावर 8 एकक उरले. 4 दशकातून 2 दशक कमी केल्यावर 2 दशक उरतील.

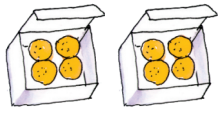
वजाबाकी करा.

76 − 38 =	53 − 27 =	32 − 15 =	65 − 28 =
96 − 68 =	88 − 39 =	40 − 27 =	54 − 28 =

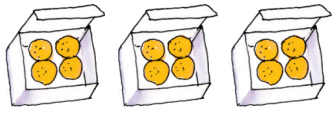
- विद्यालयात स्वातंत्र्य दिनाच्या समारंभाच्यावेळी मुलांना लाडूचे डबे वाटण्यात आले. एका डब्यात चार लाडू असतील, तर चला माहीत करून घेऊ, की जर दहा मुलांना लाडूचे डबे वाटायचे असतील, तर एकूण किती लाडू असायला हवेत?

एका मुलाला मिळतील अर्थात 1 डबा 4 लाडूंचा
1 वेळा 4
1 गुणिले 4
किंवा $1 \times 4 = 4$ लाडू

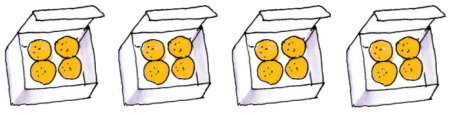
---

२ मुलांना मिळतील अर्थात 2 डबे 4 लाडूंचे
$4 + 4$
2 वेळा 4
2 गुणिले 4
किंवा $2 \times 4 = 8$ लाडू

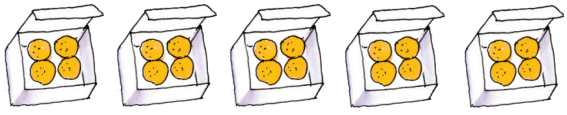
---

3 मुलांना मिळतील अर्थात 3 डबे 4 लाडूंचे
$4 + 4 + 4$
३ वेळा 4
3 गुणिले 4
किंवा $3 \times 4 = 12$ लाडू

---

4 मुलांना मिळतील अर्थात 4 डबे 4 लाडूंचे
$4 + 4 + 4 + 4$
4 वेळा 4
किंवा 4 गुणिले $4 = 4 \times 4 = 16$ लाडू

---

5 मुलांना मिळतील अर्थात 5 डबे 4 लाडूंचे
$4 + 4 + 4 + 4 + 4$
5 वेळा 4
किंवा 5 गुणिले $4 = 5 \times 4 = 20$ लाडू

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- एखाद्या संख्येची वारंवार बेरीज करण्याच्या क्रियेस गुणाकार असे म्हणतात. सहभागींना वेगवेगळ्या संदर्भाने (जसे की खुर्चीच्या पायांची संख्या), गुणाकाराची क्रिया समजून घेण्यास मदत करा. संख्यांची गुणाकाराच्या स्वरूपात मांडणी करण्यास व लिहिण्यास प्रेरित करा.

7 मुलांना किती लाडू मिळतील ते सांगा?

4 + ☐ + ☐ + ☐ + ☐ + ☐ + ☐ = ☐ वेळा ☐

किंवा ☐ गुणिले ☐ = ☐ × ☐ = ☐

10 मुलांना किती लाडू मिळतील ते सांगा?

4 + ☐ + ☐ + ☐ + ☐ + ☐ + ☐ + ☐ + ☐ +

☐ = ☐ वेळा ☐ = ☐ गुणिले ☐ = ☐ लाडू

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- सहभागींना वेगवेगळ्या संदर्भाने वस्तू विकत घेणे व विकणे या बाबी केल्यावर हिशेब करणे व त्यासंदर्भाने गुणाकार करणे, लिहून ठेवणे या बाबींसाठी प्रेरित करा.

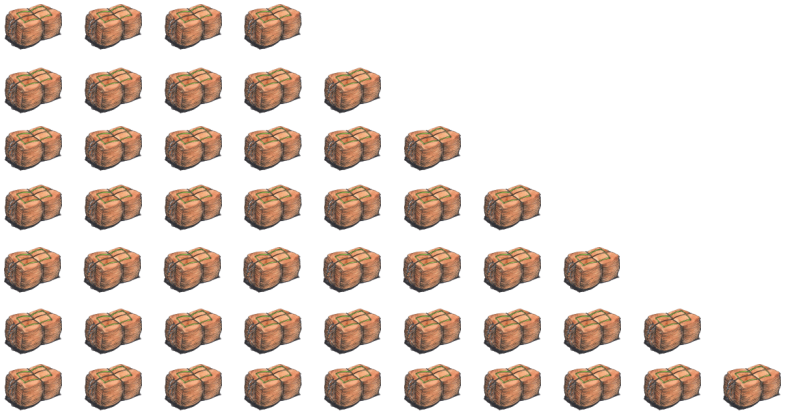
प्लॅस्टिक पिशव्यांचा वापर कमी करण्यासाठी, भिवापूर गावातील गावकऱ्यांनी एकत्रितपणे निर्णय घेतला, की सामान आणण्यासाठी ते कापडी पिशवीचाच वापर करतील. गावात पिशव्या वाटण्यासाठी त्यांनी 100-100 पिशव्यांचे एक याप्रमाणे बंडले तयार केली.

चला, पिशव्या मोजूया!

1 बंडल 100 पिशव्यांचे किंवा 1 वेळा 100 किंवा $1 \times 100 = 100$ पिशव्या

2 बंडले 100 पिशव्यांचे किंवा 2 वेळा 100 किंवा $2 \times 100 = 200$ पिशव्या

3 बंडले 100 पिशव्यांचे किंवा 3 वेळा 100 किंवा $3 \times 100 = 300$ पिशव्या

$4 \times 100 = 400$ पिशव्या

$5 \times 100 = 500$ पिशव्या

$6 \times 100 = 600$ पिशव्या

$7 \times 100 = 700$ पिशव्या

$8 \times 100 = 800$ पिशव्या

$9 \times 100 = 900$ पिशव्या

$10 \times 100 = 1000$ पिशव्या

गुणाकार करा.

$\times \begin{matrix} 5 \\ 4 \end{matrix}$	$\times \begin{matrix} 4 \\ 3 \end{matrix}$	$\times \begin{matrix} 5 \\ 5 \end{matrix}$	$\times \begin{matrix} 3 \\ 4 \end{matrix}$
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- सहभागींना शंभरपेक्षा मोठ्या संख्यांचा परिचय करून द्या.
- संख्या स्थानिक किमतीनुसार शतक, दशक आणि एकक अशा स्वरूपात लिहिण्यास प्रेरित करा.
- सोबतच एक हजार पर्यंतच्या संख्यांचा अभ्यास करतानाच, पुढे 5 हजार पर्यंतच्या संख्यांचा गुणाकाराच्या स्वरूपात परिचय करून द्या.

- खाली दिलेल्या शब्दांमधून न, रा, पा, ही अक्षरे ओळखून त्याभोवती वर्तुळ (◯) करा.

  1) न – नयन, कानन, सुमन

  2) रा – घरात, राघव, धारा

  3) पा – पालक, लपा, कपाळ

- चित्रातील वस्तूंची नावे ओळखून त्याभोवती वर्तुळ करा.

माठ

डबा

बाटली

नळ

वाचा आणि लिहा.

- वर्तमानपत्रात बातमी आलेली आहे.

_____

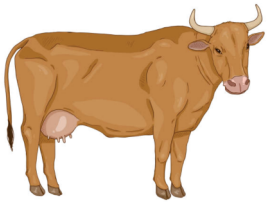
_____

_____

चित्रांची नावे लिहा.

_____

_____

_____

रिकाम्या जागा भरा.

पाच दशक 	+	एक एकक 	=	☐ + ☐ = ☐
पाच दशक 	+	चार एकक 	=	☐ + ☐ = ☐

रिकाम्या जागी योग्य क्रमाने संख्या लिहा.

21			24						
					36				

रिकाम्या जागी योग्य क्रमाने संख्या लिहा.

90 + 2 = ☐

70 + 5 = ☐

$$\begin{array}{r} 46 \\ +\ 27 \\ \hline \\ \hline \end{array} \qquad \begin{array}{r} 58 \\ -\ 27 \\ \hline \\ \hline \end{array}$$

चला, पिशव्या मोजूया! = पिशव्या

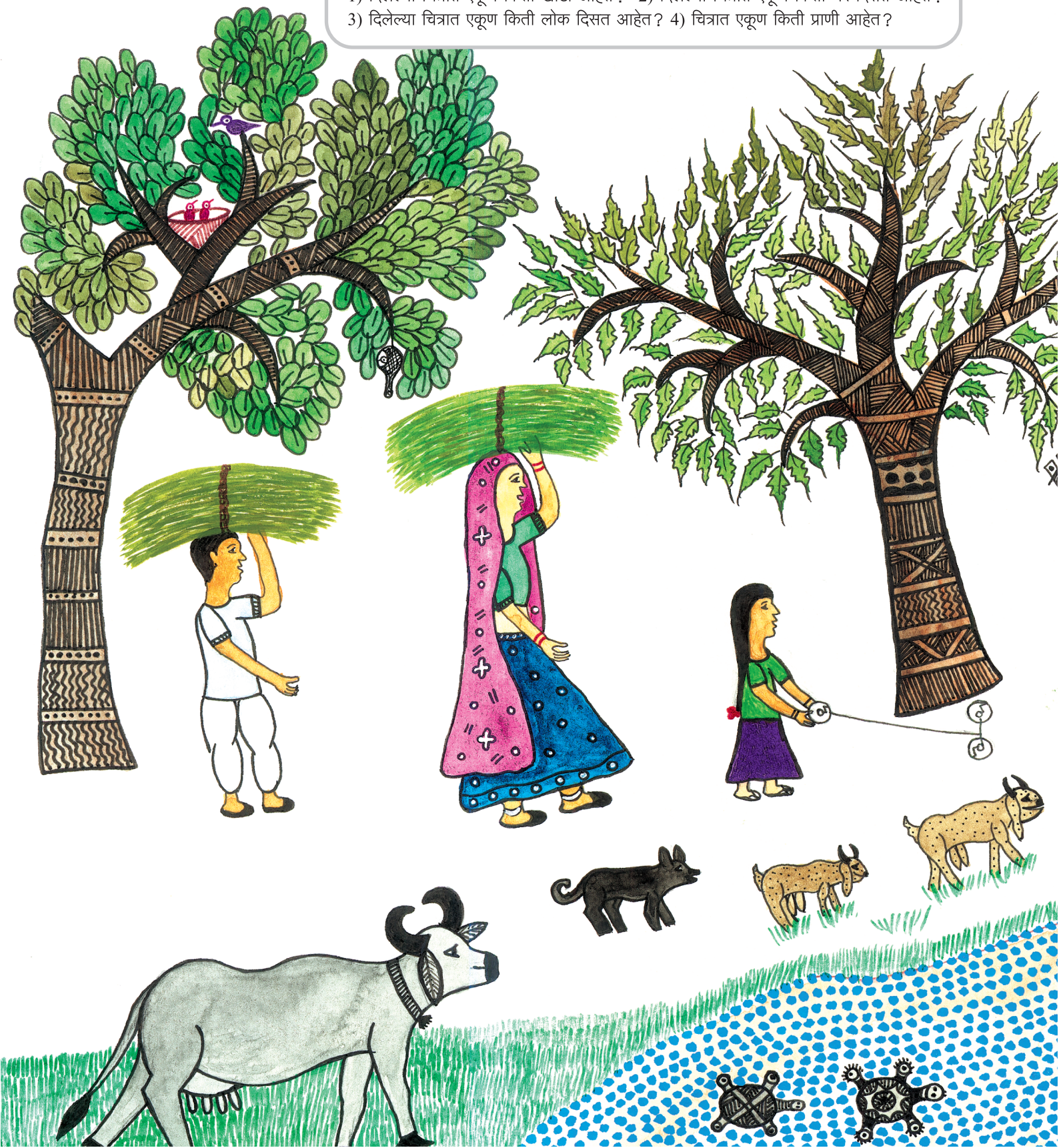
 _____पिशव्या

 _____पिशव्या

संवादासाठी –

सहभागींसोबत शेती, शेतकरी इत्यादी बाबींसंदर्भात चर्चा करा. त्यांना हेही विचारा –

1) दिलेल्या चित्रात एकूण किती खाटा आहेत? 2) दिलेल्या चित्रात एकूण किती घरे दिसत आहेत?
3) दिलेल्या चित्रात एकूण किती लोक दिसत आहेत? 4) चित्रात एकूण किती प्राणी आहेत?

सुनीता

4. आपल्या अवती-भोवती

आपण शिकूया!

ए	ऐ	ज	भ	ड	श	ष	◌ं	◌ँ

- 51 ते 100 पर्यंतच्या संख्या ओळखणे, वाचणे व लिहिणे.
- 1 ते 50 पर्यंत बेरीज व वजाबाकी करणे. (हातच्याची)
- 51 ते 100 पर्यंत बेरीज आणि वजाबाकी करणे. (बिन हातच्याची)

पाहा, वाचा आणि संवाद करा.

जंगल

विहीर

पाऊस

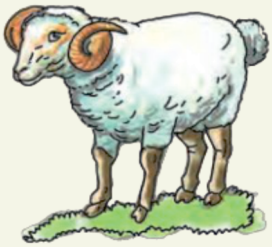
झरा

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- वर दिलेले शब्द वाचण्यासाठी सहभागींना मदत करा.
- चित्रावरून अंदाज बांधण्यासोबतच त्यांना वाढते अक्षरज्ञान व वाढत्या शब्दसंग्रहाचा वापर करण्यास प्रेरित करा.

वाचा आणि लिहा.

ए

एडका

ऐ

ऐरावत

ज

जग

भ

भजी

जमीन	जप		भाकरी	भय

वाचा आणि लिहा.

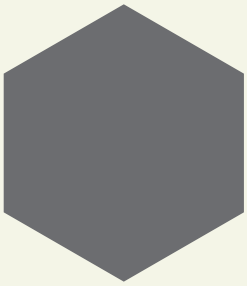
श

शहामृग

शहामृग पक्षी आहे.

ष

षटकोन

षटकोनास सहा कोन असतात.

शुभ	शाळा	आषाढ	भीषण

ड

डमरू

डमरूचा आवाज डमडम येतो.

डबा	गडबड

पाहा आणि लिहा.

1 : .....

2 : .....

3 : .....

4 : .....

5 : .....

बेरीज करा.

741 + 132	685 + 114	135 + 232	437 + 142
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

- रवीने 435 रु. चे तांदूळ आणि 132 रु. ची साखर खरेदी केली, तर त्याने दुकानदाराला एकूण किती रुपये दिले?

_____

वजाबाकी करा.

739 − 225	735 − 123	895 − 242	436 − 115
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

- लिलाजवळ 845 रुपये होते त्यातून तिने 420 रुपयांची साडी खरेदी केली, तर लिलाकडे आता किती रुपये शिल्लक राहिले?

_____

मापन

लक्षात ठेवा

1 से.मी. = 10 मि.मी.

100 से.मी. = 1 मीटर

1000 मी. = 1 कि.मी.

सेंटीमीटर ला से.मी.,
किलोमीटर ला कि.मी.
मिलीमीटर ला मि.मी.
म्हणतात.

- भिंतीवर दोन खुणा अशा करा, ज्या खुणांमधील लांबी एक मीटर आहे.

- आपल्या मित्राचे सहकार्य घेऊन आपली स्वत:ची व मित्राची उंची मोजून लिहा.

विचार करा आणि रिकाम्या जागा भरा.

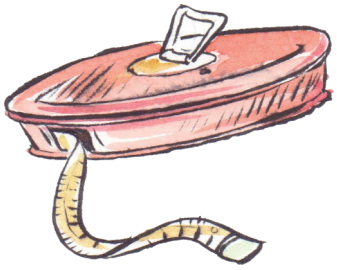
दोन गावातील अंतर आपण ..... मध्ये मोजतो.

कापडाची लांबी ..... मध्ये मोजतात.

रिकाम्या जागा भरा.

- 3000 मी. = ... कि.मी.
- 700 मी. = ... कि.मी.
- 40 मी. = ... कि.मी.
- 5 मी. = ... कि.मी.
- 6 मी. = ... कि.मी.
- 7 मी. = ... कि.मी.

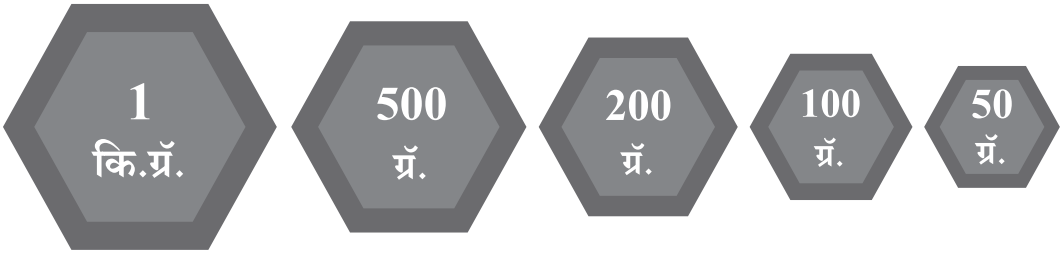
- फातिमाने पहिल्या दिवशी 180 किमी आणि दुसऱ्या दिवशी 182 किमी अंतर कारने कापले, तर या दोन दिवसात तिने एकूण किती अंतर कापले?

- सीमाने 854 मीटर कापडातून 632 मीटर कापड विकले. आता सीमाकडे किती कापड शिल्लक आहे?

लक्षात ठेवा.

1 किलोग्रॅम	=	1000 ग्रॅम
अर्धा किलोग्रॅम	=	500 ग्रॅम
पाव किलोग्रॅम	=	250 ग्रॅम

- जास्त वजनाच्या वस्तूंचे मापन करण्यासाठी क्विंटलचा वापर करतात.

रिकाम्या जागा भरा.

- 4 किलोग्रॅम = ... ग्रॅम
- 7000 ग्रॅम = ...किलोग्रॅम
- 2 किलोग्रॅम 500 ग्रॅम = ...ग्रॅम

- रामुच्या एका शेतात 312 किलोग्रॅम कांद्याचे व दुसऱ्या शेतात 236 किलोग्रॅम कांद्याचे पीक झाले, तर रामूच्या दोन्ही शेतात मिळून एकूण कांद्याचे किती पीक झाले?

- हरिने 495 किलोग्रॅम तांदळातून 292 किलोग्रॅम तांदूळ विकले. आता हरीकडे किती तांदूळ उरले आहेत?

  _____

- 5 कि. ग्रॅ. साखर 100 रुपयात येते, तर 25 कि. ग्रॅ. साखरेची किंमत किती?

  _____

- 25 कि. ग्रॅ. साखर खरेदीसाठी तुम्ही कोणकोणत्या व किती नोटा द्याल?

  _____

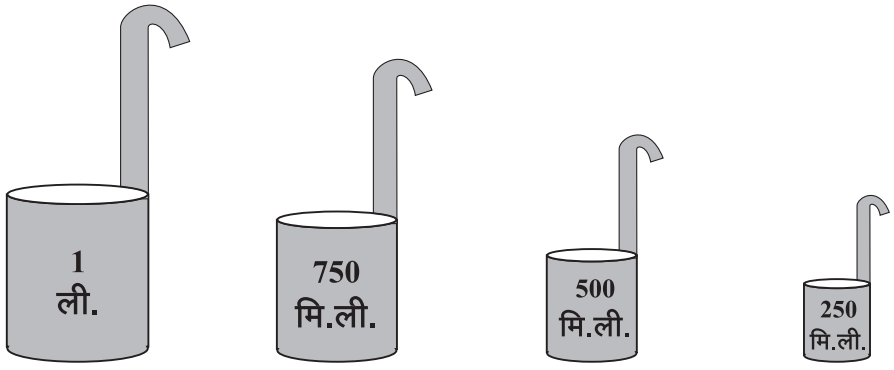
- शारदा भाजी विकत घेण्यासाठी बाजारात गेली, तिने एकूण किती रुपयांची भाजी विकत घेतली, त्याचा हिशेब करा.

अ. क्र.	भाजीचे नाव	दर (रुपये) प्रति किलोग्रॅम	किती घेतली	रुपये दिले (किंमत)
1	बटाटे	20	2 किलोग्रॅम	
2	कांदे	15	1 किलोग्रॅम	
3	टोमॅटो	25	3 किलोग्रॅम	
4	भोपळा	10	अर्धा किलोग्रॅम	
			एकूण रुपये	

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करू या!

- सहभागींना आवर्जून सांगा, की ज्या-ज्या वेळी ते दुकानातून सामान खरेदी करतील, त्या-त्या वेळी दुकानदाराकडून न विसरता बिल घ्या. तसेच त्याच्या उपयोगावरही चर्चा करा. जर आपल्याला वाटले, की विकत घेतलेली सामग्री निर्धारित वजनापेक्षा कमी आहे, तर तुम्ही दुकानदाराकडे सामग्री ठेवलेल्या पारड्यात वजन व वजनाच्या पारड्यात सामग्री ठेवून पुन्हा वजन करून घेऊ शकता. जर आपल्याला वाटले, की दुकानदाराकडील वजन प्रमाणित नाही, तर आपण वजन-माप विभागाच्या कार्यालयात जाऊन तक्रार करू शकता.

दूध मोजण्याची भांडी.

मापन

लक्षात ठेवा

1 किलोलीटर = 1000 लीटर

1 लीटर = 1000 मिलीलीटर

अर्धा लीटर = 500 मिलीलीटर

किलोलीटर ला कि.ली.
लीटर ला ली. आणि
मिलीलीटर ला मि.ली.
लिहितात

बेरीज करा.

	425 लीटर			512 लीटर	
+	223 लीटर		+	327 लीटर	

वजाबाकी करा.

	999 लीटर			556 लीटर	
−	322 लीटर		−	235 लीटर	

- सुमन ने पहिल्या दिवशी 132 ली. दूध व दुसऱ्या दिवशी 242 ली. दूध विकले, तर सुमनने एकूण किती लीटर दूध विकले?

  _____

- टाकीमध्ये 899 ली. पाणी होते त्यापैकी 645 ली. पाणी वापरले, तर आता टाकीमध्ये किती ली. पाणी शिल्लक राहिले?

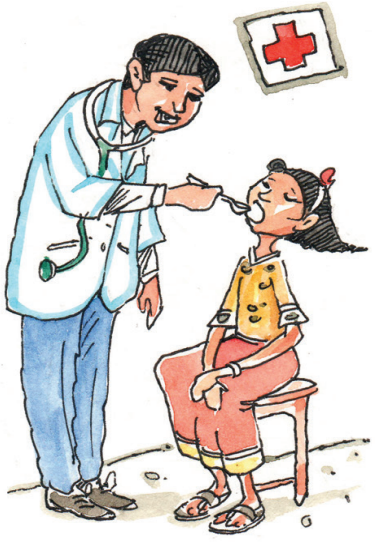
  _____

- 250 मि.ली. च्या किती बाटल्या ने 1 ली. ची बाटली भरली जाईल?

  _____

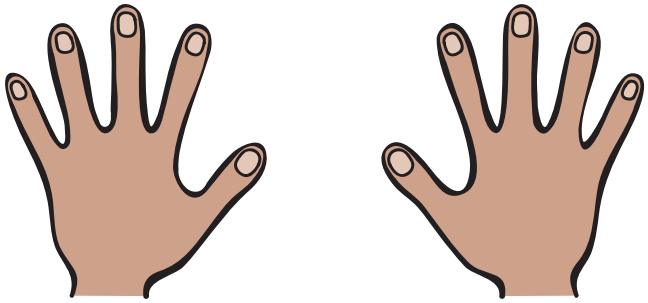
- रजनीला दररोज 5 मि.ली. औषध चार दिवस घ्यायचे आहे, तर रजनीला 10 दिवसात किती मि.ली. औषधाची आवश्यकता आहे?

  _____

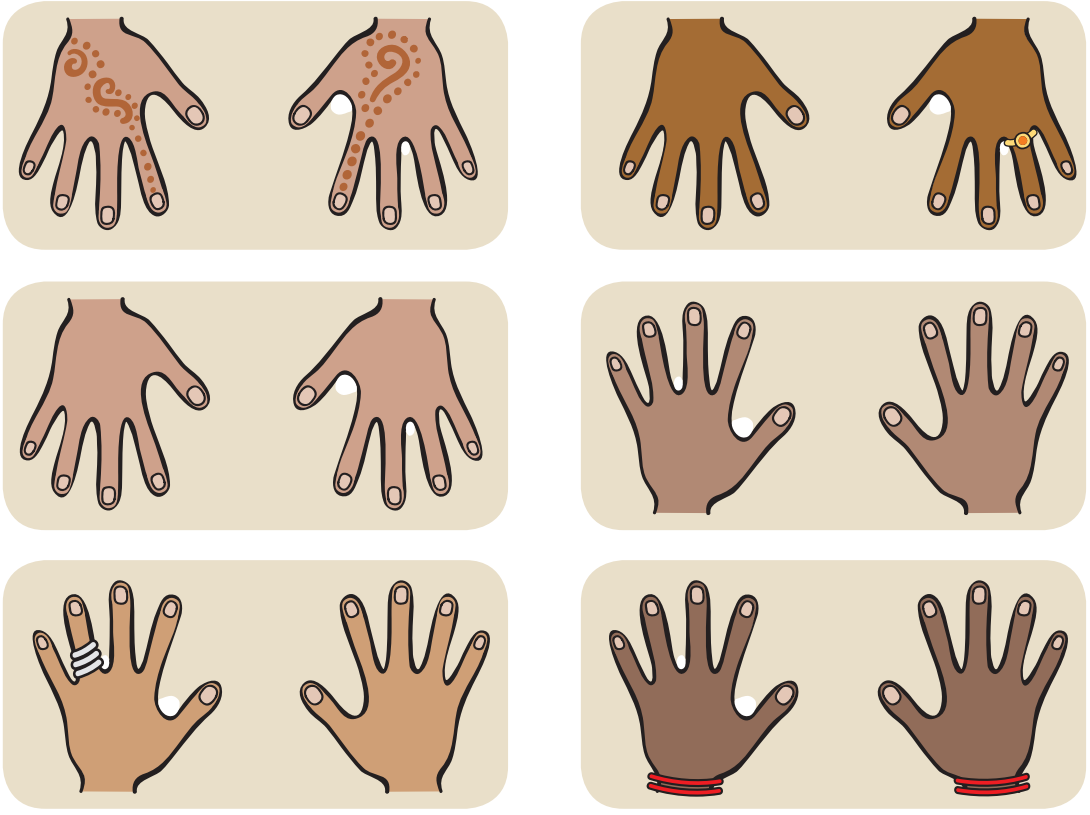

■ चला मोजूया, आपल्या हातांना किती बोटे आहेत?

दोन हातांची एकूण बोटे $2 \times 5 = 10$

■ 12 हातांची बोटे किती आहेत?

12 वेळा 5 म्हणजे

12×5 किंवा

$$\begin{array}{r} 12 \\ \times\ 5 \\ \hline \square \end{array}$$

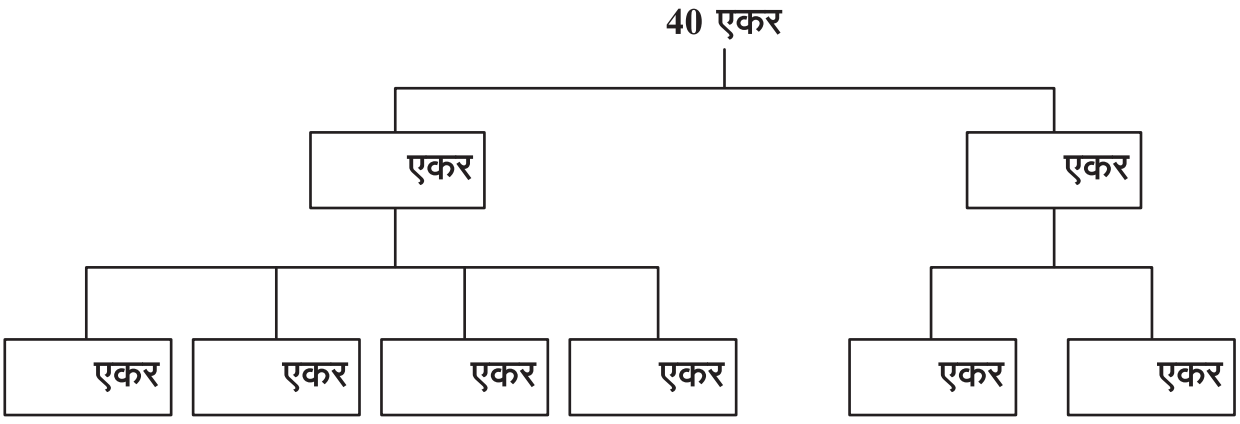
गुणाकार करा.

13 × 6	11 × 5	14 × 8
_____	_____	_____
_____	_____	_____

- एका शर्टाला एकूण 6 बटन्स (गुंड्या) लावलेली आहेत, तर अशा एकूण 5 शर्टांना किती बटणे लागतील?

  _____

- मोहनजवळ 40 एकर शेती आहे. मोहनला सुशील आणि शिला नावाची दोन मुले आहेत. दोन्ही मुलांमध्ये जमिनीची समान वाटणी झाली. खालील सारणीतून पुढील पिढीत जमिनिची वाटणी कशी होईल ते पाहू या.

- 40 एकरची 2 समान भागात वाटणी केली.

  40 ÷ 2 = ☐

- 20 एकरची 4 भागात समान वाटणी केली.

  20 ÷ 4 = ☐

खालील अक्षरांपासून शब्द लिहा.

1) ड – .....

2) ज – .....

3) झ – .....

दिलेल्या शब्दांपासून वाक्य पूर्ण करा.

शहर, ऐरावत, भाजी, डमरू

1) हत्तीला ..... म्हणतात.

2) अरुणला भेंडीची ..... आवडते.

3) ..... डमडम वाजतो.

4) जंगलापासून ..... दूर आहे.

बेरीज करा

741 ग्रॅम + 132 ग्रॅम	135 मीटर + 232 मीटर	425 लीटर + 223 लीटर
_____	_____	_____

वजाबाकी करा.

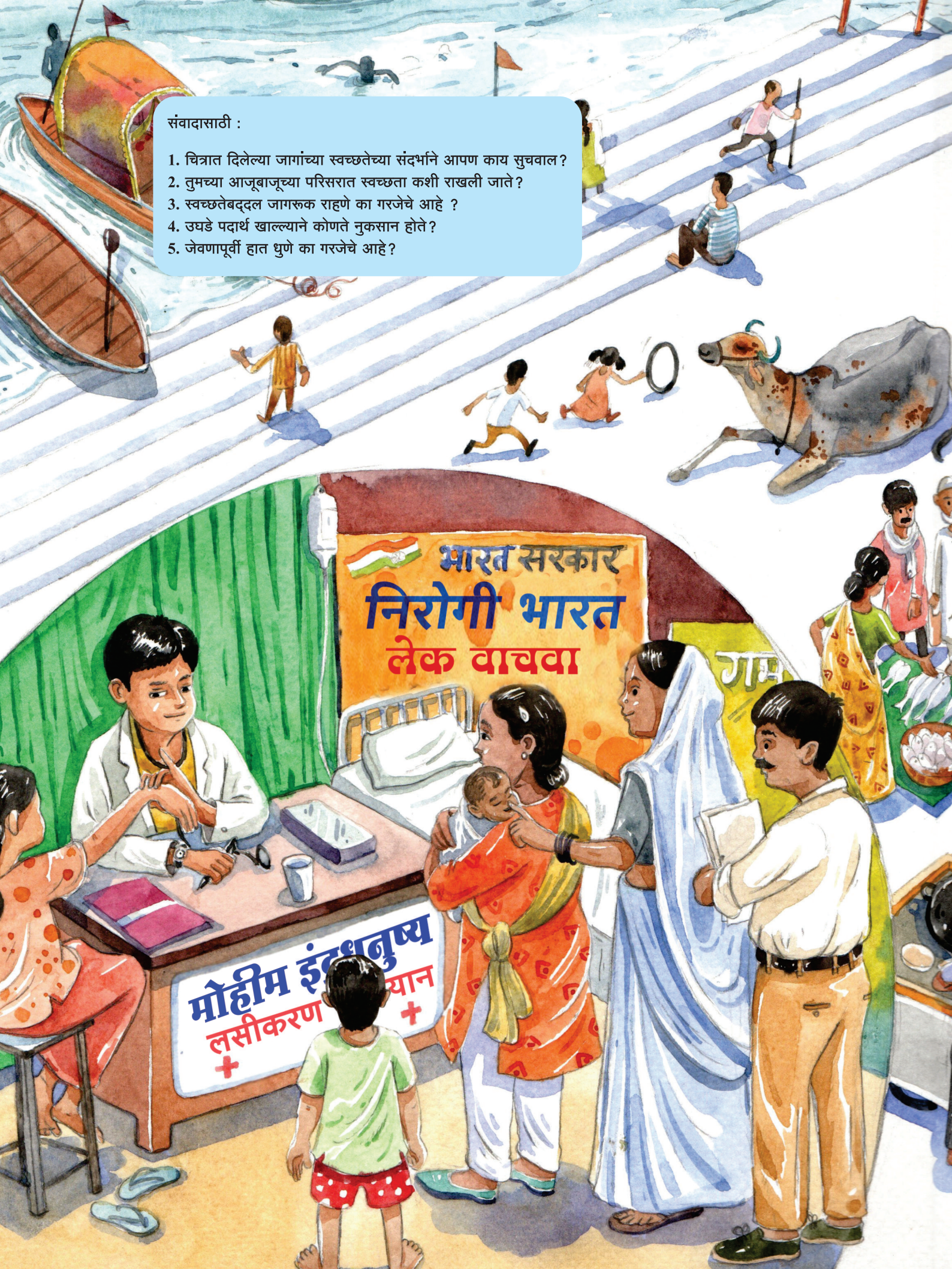
735 ग्रॅम − 123 ग्रॅम	895 मीटर − 242 मीटर	556 लीटर − 235 लीटर
_____	_____	_____

रिकाम्या जागा भरा.

- 3000 मी. = ... कि. मी.
- 7000 ग्रॅ. = ... कि. ग्रॅ.
- 4 कि.ग्रॅ. = ... ग्रॅ.
- कापड = ... मध्ये मोजतात.

गुणाकार करा.

13 × 6	15 × 6	16 × 6
_____	_____	_____

संवादासाठी :

1. चित्रात दिलेल्या जागांच्या स्वच्छतेच्या संदर्भाने आपण काय सुचवाल?
2. तुमच्या आजूबाजूच्या परिसरात स्वच्छता कशी राखली जाते?
3. स्वच्छतेबद्दल जागरूक राहणे का गरजेचे आहे ?
4. उघडे पदार्थ खाल्ल्याने कोणते नुकसान होते?
5. जेवणापूर्वी हात धुणे का गरजेचे आहे?

रफीक भाई फूल वाले
नमस्कार
चाय वाले
हात धुणे
गरजेचे

5. आहार आणि आरोग्य

आपण शिकूया!

उ	ऊ	ह	छ	थ	फ	ठ

- 100 ते 1000 पर्यंतच्या संख्या ओळखणे, वाचणे व लिहिणे.
- एकक, दशक, आणि शतकाला समूहात मोजणे.
- एक अंकी संख्यांचा गुणाकार.

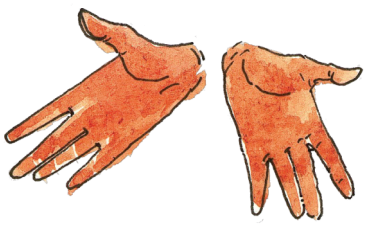
चित्रावरून अंदाज बांधा व वाचा.

ऊस

फळे

स्वच्छ हात

उकिरडा

वाचा आणि लिहा.

उ

उशी

उशी मऊ आहे.

ऊ

ऊस

ऊस गोड लागतो.

उडणे	उदास
_____	_____
_____	_____

भाऊ	ऊन
_____	_____
_____	_____

ह

होळी

होळीच्या दिवशी निरनिराळे रंग एकमेकांत मिसळून जातात.

छ

छत्री

छत्री पावसात उडून गेली.

हरिण	महिना
_____	_____
_____	_____

बिछाना	छान
_____	_____
_____	_____

वाचा आणि लिहा.

थ

थवा

आभाळात पक्ष्यांचा थवा उडत आहे.

फ

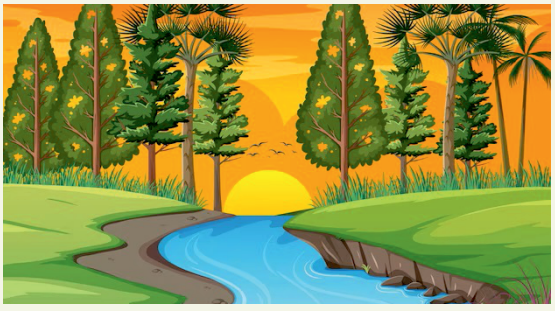

फाल्गुनी, लवकर खा
कुल्**फी** विरघळत आहे.

थकणे थाट

फरशी फास

ठ

का**ठ**

नदीचा काठ सुंदर दिसतो.

ठाऊक ठसा कठोर ठोकर

■ दिलेल्या अक्षरांखाली त्या अक्षराने सुरू होणारे शब्द ओळखून लिहा.

छत्री	फळ	डमरू	ठेच	हरिण	छावा
फावडे	थकवा	डास	थवा	ठसा	फवारा	हसणे	छगन	फणस

ह	छ	थ	फ	ड	ठ
हरिण	छत्री				

■ अनेक शब्दात जोडाक्षरे येतात. दिलेल्या शब्दांतून जोडाक्षरयुक्त शब्द ओळखून लिहा.

मठ्ठा	गट्टी	रस्ता	लज्जा	पक्का	ज्वारी

ज्वारी	ज्वा	_____
गठ्ठा	ठ्ठा	_____
मज्जाव	ज्जा	_____
पट्टी	ट्टी	_____
हप्ते	प्ते	_____
रस्ता	स्ता	_____

- काही वर्ण असे असतात, ज्यांची उभी रेषा हटविली की ते अर्धे अक्षर होते, जसे –

च	च्	–	बच्चा	सच्चा	कच्चा
न	न्	–	न्याय	धन्य	कन्या
प	प्	–	प्यावे	प्याऊ	प्यायल्याने
म	म्	–	म्यान	आम्हाला	अचम्बा
ल	ल्	–	खाल्ली	दिल्ली	गल्ली

- 'क' आणि 'फ' या वर्णांचे अर्धाक्षर करण्यासाठी त्यांचा अर्धा आकार कमी होतो, जसे –

क	क्	–	क्वचित	पक्का	क्लेश
फ	फ्	–	फ्लू	कोफ्ता	फ्लॉवरपॉट

- काही वर्णांना अर्धे बनवण्यासाठी हलंत (◌्) लावले जाते, जसे –

ट	ट्	–	चट्टा	गट्टी	भट्टी
द	द्	–	मुद्दाम	मुद्दल	मुद्दा
ड	ड्	–	अड्डा	गड्डा	खड्डा

- 'र' ची अन्य रूपे

(◌्)	र्म	–	कर्म	वर्ष	हर्षा
(◌्र)	ट्र	–	ट्रक	राष्ट्र	महाराष्ट्र
(◌्र)	क्र	–	क्रम	क्रमांक	भ्रम

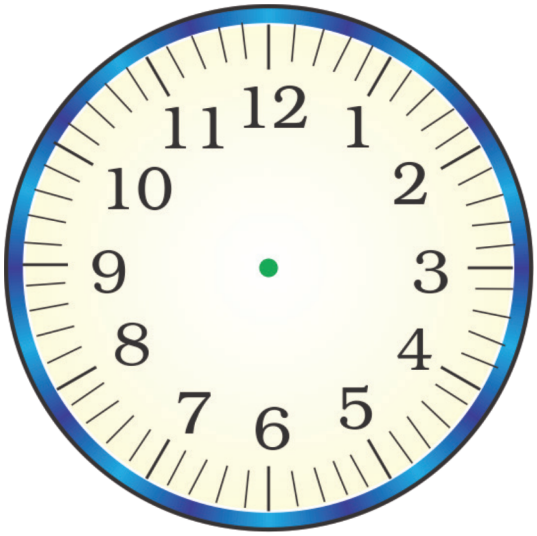
शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- स्वररहित अक्षरासंदर्भात सहभागींसोबत अर्धा शब्द लिहिणे म्हणजे काय यावर चर्चा करा. र जोडण्याच्या पद्धती (◌्र, ◌्र) व ज्यांचा उच्चार वेगळ्या प्रकारे केला जातो, त्यांची ओळख करून द्या.

- **टीप** : सहभागींना सांगुया वर काही शब्द इंग्रजी उच्चारातील आहेत.

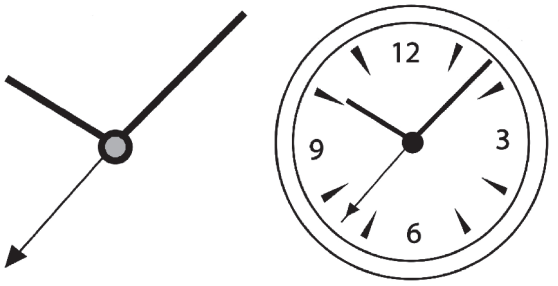
- **चला घड्याळात वेळ पाहायला शिकूया!**

  साधरणपणे घड्याळाच्या तबकडीवर 12 अंक असतात. प्रत्येक दोन अंकांच्या मधे 4 छोट्या-छोट्या रेषा असतात.

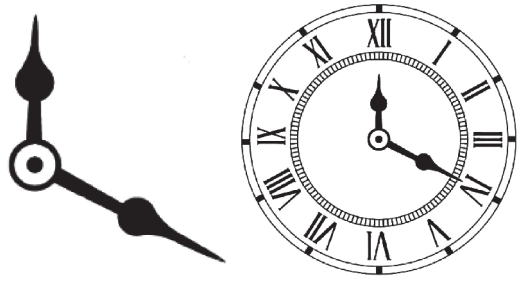

- **पूर्ण तबकडीवर किती रेषा आहेत? मोजून लिहा. ..... रेषा**

- **घड्याळाच्या तबकडीवर दोन किंवा तीन प्रकारचे काटे फिरत असतात.**

तीन काट्यांचे घड्याळ

दोन काट्यांचे घड्याळ

- **सगळ्यात मोठा मिनिट काटा आणि सर्वांत छोटा तास काटा आहे, तास काटा तास दाखवितो.**

  'तास काटा' एका अंकावरून दुसऱ्या अंकावर एका तासात पोहोचतो. बारा तासांत पूर्ण तबकडीवर एक चक्कर पूर्ण करतो. 24 तासांत म्हणजे एका दिवसात तो पूर्ण तबकडीवर किती वेळा फिरेल?

- **तास काट्यापेक्षा बारीक आणि लांब काटा मिनिटाचा आहे. तो मिनिट दाखवितो. मिनिट काटा एका अंकावरून दुसऱ्या अंकावर पाच मिनिटांत पोहोचतो. तो 60 मिनिटांत तबकडीवर एक चक्कर पूर्ण करतो.**

- **सगळ्यात बारीक आणि लांब काटा सेकंदाचा आहे. हा सगळ्यात जोरात चालतो. तो सेकंद दाखवितो.**

जेव्हा मिनिट काटा 12 वर असेल तेव्हा, तास काटा ज्या अंकावर असेल तितके वाजले असतील, जसे; तास काटा 3 वर आणि मिनिट काटा 12 वर असेल तेव्हा तीन वाजतील.

घड्याळात 3 वाजले आहेत.

घड्याळात 5 वाजले आहेत.

घड्याळात किती वाजले...

बारा वाजले

_____ वाजले

_____ वाजले

_____ वाजले

लक्षात ठेवा – एका तासात ६० मिनिटे असतात.

60 मिनिटे पूर्ण होण्यासाठी एक तासाचा वेळ लागतो.

3 तास पूर्ण होण्यासाठी किती मिनिटे लागतील?

3×60 किंवा

$$\begin{array}{r} 60 \\ \times\ 3 \\ \hline \end{array}$$

डिजिटल घड्याळे

- डिजिटल घड्याळात वेळ सरळ लिहिलेली असते. रेल्वेस्टेशन, मोबाईल फोन इत्यादीमध्ये डिजिटल घड्याळे असतात.
- सांगा, या घड्याळात किती वाजले आहेत?

तेवीस वाजून एकोणचाळीस मिनिटे

दहा वाजून सव्वीस मिनिटे

06:40

_____ वाजले

07:45

_____ वाजले

12:45

_____ वाजले

06:20

_____ वाजले

खाली दिलेल्या अक्षरापासून शब्द लिहा.

1) थै – .....

2) फी – .....

3) छ – .....

दिलेल्या शब्दांपासून वाक्य पूर्ण करा.

पाऊस,	भाकरी,	पत्र

1) ..... पडत आहे.

2) मावशीने ..... केली.

4) नेहाने ..... लिहिले

चौकटीत दिलेले शब्द ओळखून योग्य जोडाक्षरयुक्त शब्द लिहा.

मट्ठा	बुड्ढा	पट्टी	सस्ते	अच्छा	रफ्तार

मच्छर	च्छ	_____
इकट्ठा	ट्ठा	_____
गड्ढा	ड्ढा	_____

■ चला घड्याळात वेळ पाहायला शिकूया!

या घड्याळात किती
वाजले.....आहेत.

या घड्याळात किती
वाजले.....आहेत.

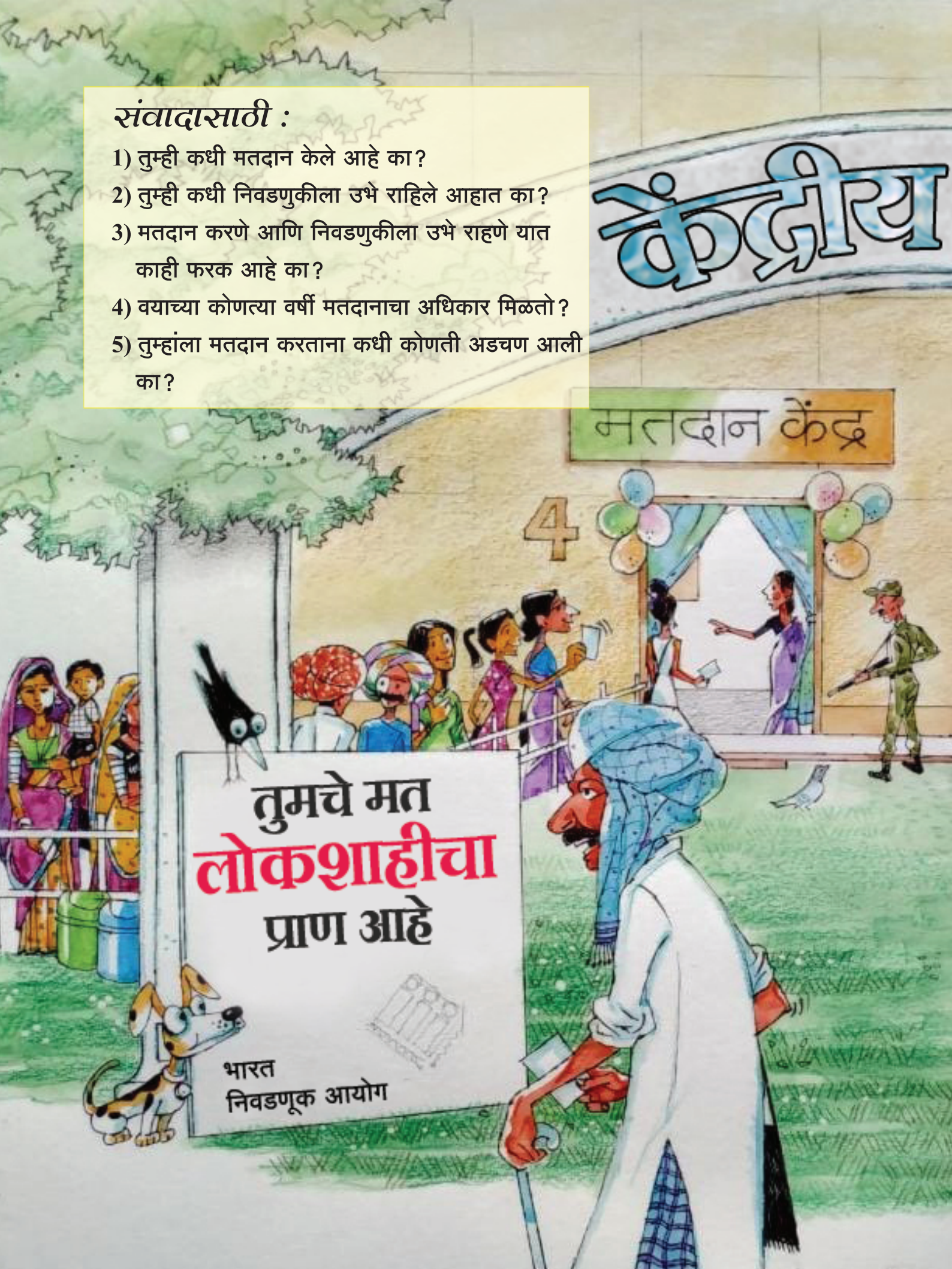
■ रिकाम्या जागा भरा.

10:26	07:45
.....वाजून.....मिनिटे	.....वाजून.....मिनिटे

■ रिकाम्या जागा भरा.

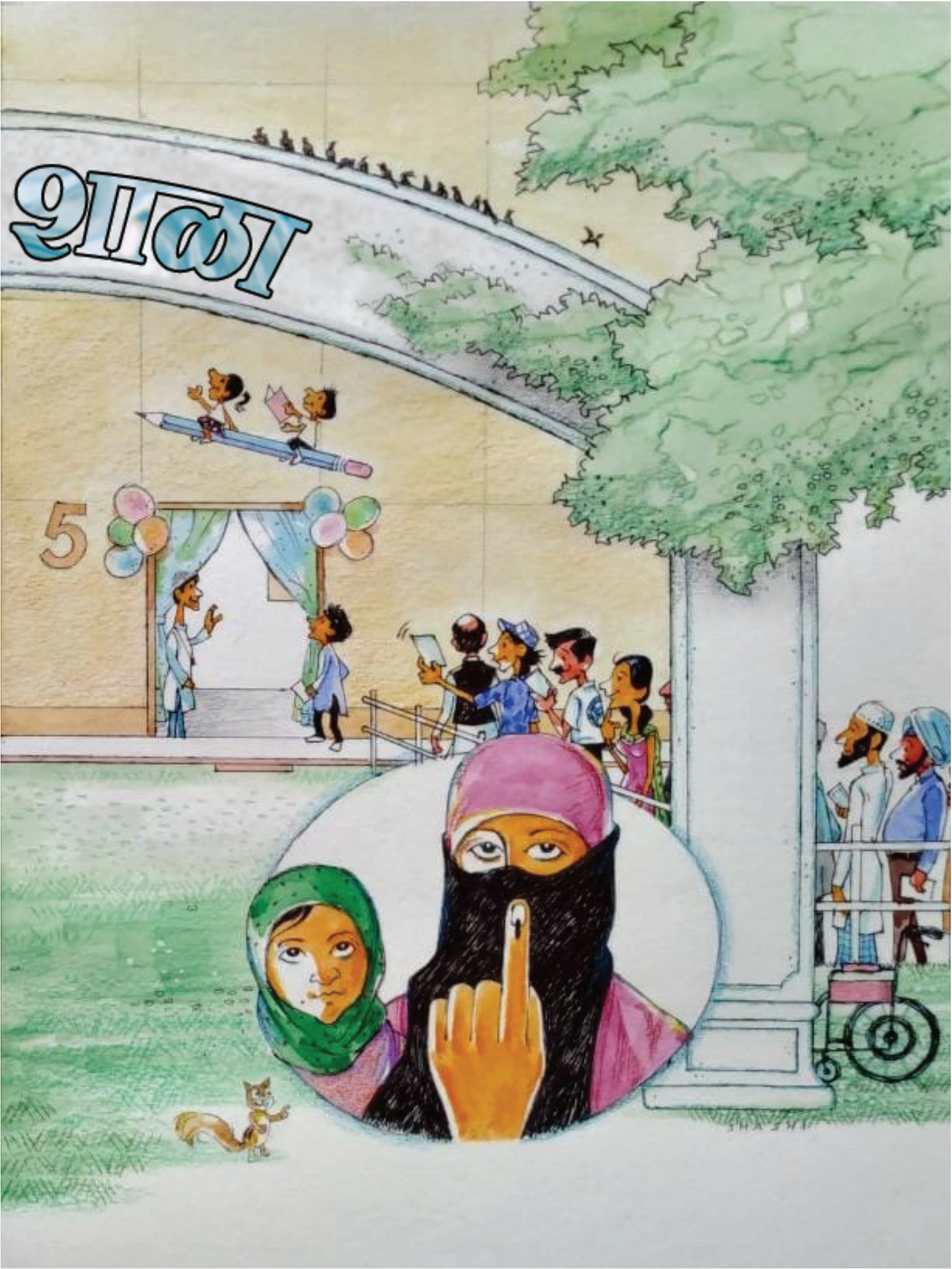
१) घड्याळातील मिनिट काटा एका अंकावरून दुसऱ्या अंकावर ..... मिनिटात पोहोचतो.

२) 24 तासात तासकाटा संपूर्ण घड्याळाची ..... फेरी पूर्ण करतो.

संवादासाठी :

1) तुम्ही कधी मतदान केले आहे का?
2) तुम्ही कधी निवडणुकीला उभे राहिले आहात का?
3) मतदान करणे आणि निवडणुकीला उभे राहणे यात काही फरक आहे का?
4) वयाच्या कोणत्या वर्षी मतदानाचा अधिकार मिळतो?
5) तुम्हांला मतदान करताना कधी कोणती अडचण आली का?

গণতন্ত্র

6. मतदान

आपण शिकूया!

क्ष	घ	ध	ढ

- तीन अंकी संख्यांची बेरीज आणि वजाबाकी
- गुणाकाराची उकल समजून घेणे.
- लांबीची एकके (सेंटीमीटर, मीटर)

चित्रावरून अंदाज बांधा व वाचा

मतदान केंद्र

मतदान

ई.व्ही.एम. मशीन

निवडणूक अधिकारी

वाचा आणि लिहा.

घ

घड्याळ

वेळ पाहण्यासाठी घड्याळाचा उपयोग करतात.

ध

धरण

बाई मी धरण धरण बांधिते
माझं मरण मरण मरण कांडते

घाम	घेराव
_____	_____
_____	_____

धोका	धोरण
_____	_____
_____	_____

ढ

ढग

ढगा ढगा पाऊस पाड, पाणी दे !

ळ

बाळ

बाळाचे पाय पाळण्यात दिसतात.

ढीग	ढगाळ
_____	_____
_____	_____

मावळा	मळ
_____	_____
_____	_____

वाचा आणि लिहा.

क्ष

राक्षस

मुलांना राक्षसाच्या गोष्टी आवडतात.

क्षमा	राक्षस	परीक्षा	साक्षर
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

लक्षपूर्वक पहा, वाचा आणि आपापसात चर्चा करा.

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- मतदान विषयावर चर्चा करा, अध्ययनार्थींना विचारून या विषयाशी संबंधित ३ ते ४ शब्द लिहा. त्यांच्या बोलीभाषेतील शब्द असू शकतात.

24 तासांचे घड्याळ

एका दिवसाचे 24 तास होतात. सामान्यपणे आपण 12 तासांच्या घड्याळात वेळ पाहतो. याचा अर्थ तास काटा पूर्ण दिवसात घड्याळाच्या दोन चकरा पूर्ण करतो. एक चक्कर म्हणजे बारा तास पूर्ण होतात. मग दुसरी चक्कर सुरू होते. या घड्याळात दुपारी 12 वाजण्यापूर्वी A.M. असे लिहितात व त्यानंतरच्या पुढील वेळेसाठी P.M. असे लिहितात. मात्र 24 तासांचे घड्याळ रात्री 12 पासून पुढे पूर्ण 12 तासांचा वेळ दाखविते. जसे – संध्याकाळी 5.00 वाजले तर या घड्याळात 17.00 अशी वेळ दर्शविली जाते. या प्रकारची वेळ दर्शविणारी घड्याळे रेल्वेस्टेशन, विमानतळ इत्यादी ठिकाणी वापरली जातात.

- **24 तासाच्या घड्याळात सायंकाळी 5 वाजल्यानंतर 17 वाजले असे लिहितात.**

- **24 तासांच्या घड्याळास 12 तसांच्या घड्याळात बदला.**

4 वाचून 15 मिनिटे

_____

_____

_____

■ वेळ सारणी

संतोष महाबोधी एक्सप्रेसमध्ये बसून नवी दिल्लीपासून प्रयागराज जंक्शनपर्यंत प्रवास करणार आहे. या रेल्वेगाडीच्या वेळेच्या सारणीमध्ये 24 तासांच्या घड्याळाची वेळ दर्शविली आहे.

12139 सेवाग्राम एक्सप्रेस वेळ – सारणी

अ. क्र.	स्टेशनचे नाव	पोहोचण्याची वेळ	स्टेशनवरून सुटण्याची वेळ	अंतर (किलोमीटरमध्ये
1	मुंबई	_____	14.55	_____
2	मनमाड जंक्शन	19.43	19.45	258
3	जळगाव जंक्शन	21.48	21.50	418
4	वर्धा जंक्शन	3.52	3.55	756

■ आता महाबोधी एक्सप्रेस वेळ–सारणी पाहून सांगा.

1. संतोष, वर्धा जंक्शनला गाडी कधी पोहोचेल? 12 तास दर्शविणाऱ्या घड्याळात तेव्हा किती वाजले असतील?

   _____

2. मुंबई ते वर्धा जंक्शन पोहोचण्यासाठी संतोषला किती वेळ लागेल?

   _____

3. मुंबई ते वर्धा जंक्शनचे अंतर किती किलोमीटर आहे?

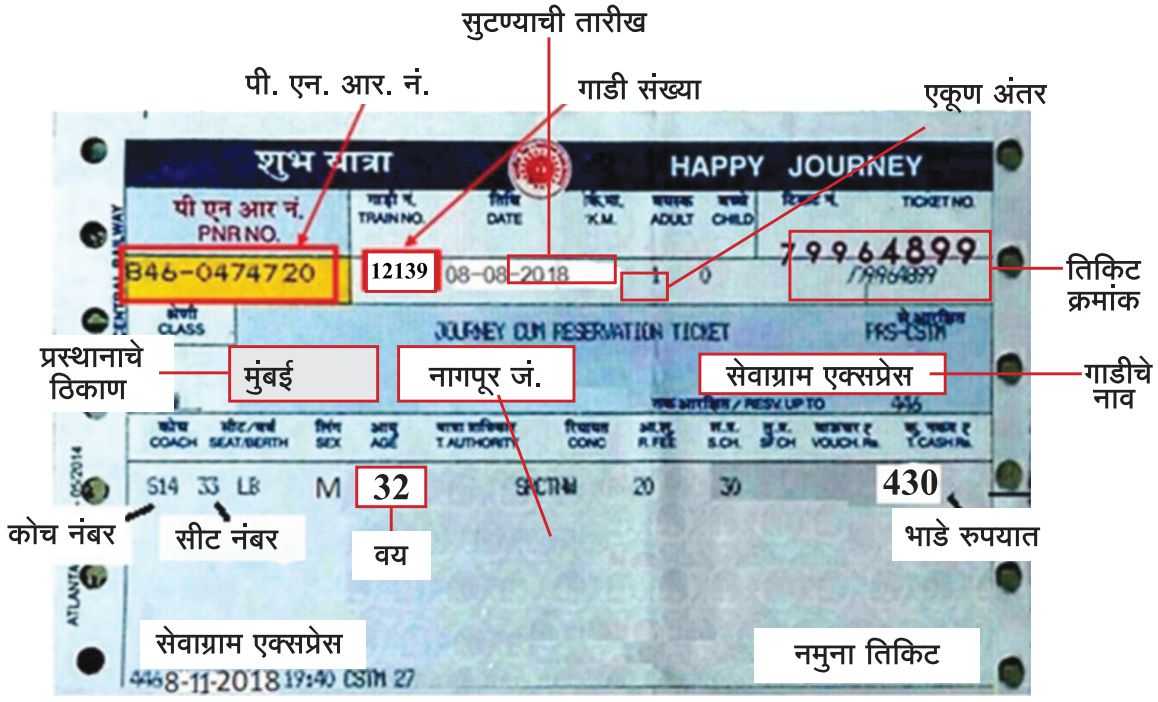
   _____

4. मुंबई जंक्शनपासून जळगाव जंक्शन किती दूर आहे?

   _____

रेल्वे तिकीट

चला, संतोषच्या रेल्वेगाडीच्या तिकिटाचा नमुना पाहूया!

1. संतोषच्या गाडीचे नाव काय आहे? _____
2. गाडीचा नंबर काय आहे? _____
3. कोच/बोगी नंबर काय आहे? _____
4. सीट क्रमांक काय आहे? _____
5. संतोषचे वय किती आहे? _____
6. मुंबई ते वर्धा जंक्शनचे तिकीट किती रुपयांचे आहे? _____

कॅलेंडर (दिनदर्शिका)

एका वर्षाचे 12 महिने असतात. काही महिने 30 दिवसांचे असतात, तर काही 31 दिवसांचे. फेब्रुवारी हा महिना 28 किंवा 29 दिवसांचा असतो. वर्षाचा पहिला महिना जानेवारी आणि शेवटचा महिना डिसेंबर असतो.

2023

जानेवारी

रवि	सोम	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

फेब्रुवारी

रवि	सोम	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28				

मार्च

रवि	सोम	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

एप्रिल

रवि	सोम	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30						

मे

रवि	सोम	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

जून

रवि	सोम	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	

जुलै

रवि	सोम	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30	31					

ऑगस्ट

रवि	सोम	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

सप्टेंबर

रवि	सोम	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30

ऑक्टोबर

रवि	सोम	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

नोव्हेंबर

रवि	सोम	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30		

डिसेंबर

रवि	सोम	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

खाली दिलेले कॅलेंडर पाहा आणि समजून घ्या.

- खाली वर्ष 2023 च्या मे महिन्याचे कॅलेंडर (दिनदर्शिका) दिलेली आहे, ती पूर्ण करा.

रविवार	सोमवार	मंगळवार	बुधवार	गुरुवार	शुक्रवार	शनिवार
	1	2	3			6
7						
			17			20
21				25		
			31			

- कॅलेंडर पाहून सांगा.
  - या महिन्यात किती रविवार आहेत?

    _____
  - 17 मे ला कोणता वार असेल?

    _____
  - महिन्याच्या चौथ्या शनिवारी कोणता दिनांक असेल?

    _____
  - 19 तारखेला सोमवार असेल का?

    _____

शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करूया!

- सहभागींना प्रेरित करा, की ते कॅलेंडरच्या मदतीने दिलेल्या दोन तारखांमध्ये दिवसांचा हिशोब करू शकतील.

खाली दिलेल्या अक्षरापासून शब्द लिहा.

1) घ – .....

2) क्ष – .....

3) ढ – .....

4) ध – .....

दिलेल्या शब्दांपासून वाक्य पूर्ण करा.

1) चिमणी..... बांधते. (घर / घरटे)

2) ..... रक्षण करते. (ढाल / ढाचा)

3) रोहिणीचे.....सुंदर आहे. (अक्षर / साक्षर)

दिलेले चित्र पहा आणि तीन वाक्ये लिहा.

_____

_____

_____

_____

रिकाम्या जागा भरा.

1) एका दिवसात एकूण ..... तास असतात.

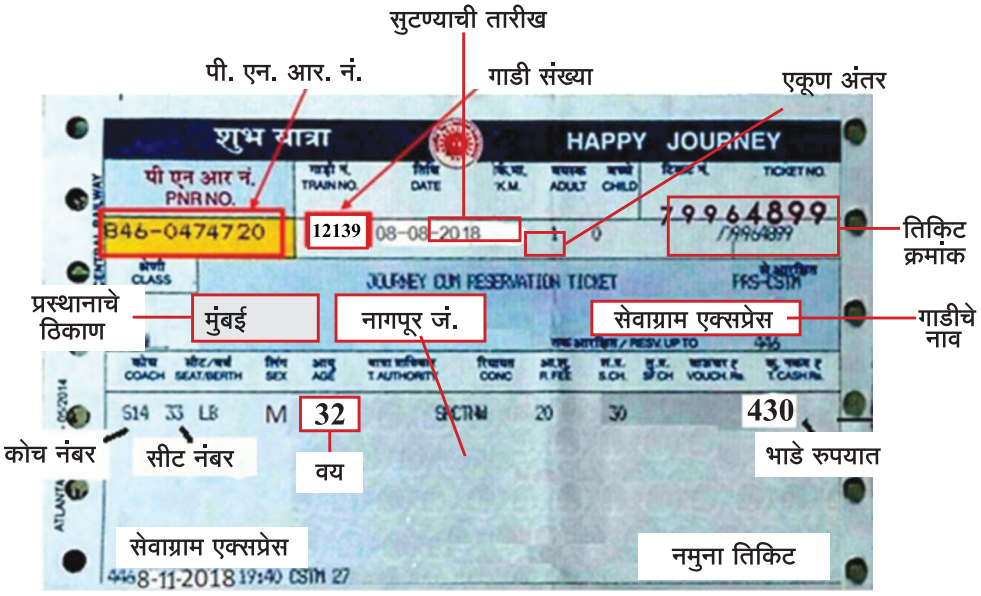
2) तास-काटा एका पूर्ण दिवसात संपूर्ण घड्याळाची ..... फेरी पूर्ण करतो.

24 तासांच्या घड्याळात दिलेली वेळ १२ तासाच्या घड्याळात दाखवा.

1) 16:15 ..... वाजून ..... मिनिटे

2) 13:10 ..... वाजून ..... मिनिटे

चला, संतोषच्या रेल्वेगाडीच्या तिकिटाचा नमुना पाहूया!

1) गाडीचा नंबर काय आहे? _____

2) कोच/बोगी नंबर काय आहे? _____

रिकाम्या जागा भरा.

1) एका वर्षात ..... महिने असतात.

2) एका वर्षात ..... दिवस असतात.

7. कायदेविषयक माहिती

आपण शिकूया!

त्र श्र ण ऋ ज्ञ

- दैनंदिन जीवनात उपयोगात येणाऱ्या विचारांची समज येणे.
- भाग ही संकल्पना समजून घेणे.
- वजनाचे मोजमाप करणे. (ग्रॅम आणि किलोग्रॅम)

पहा आणि वाचा.

'सद्रक्षणाय खलनिग्रहणाय'

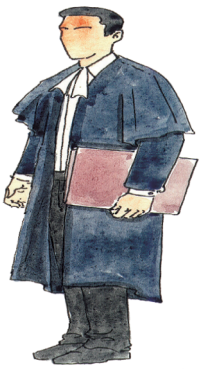
पोलीस स्टेशन

न्यायालय

कायदा

वकील

वाचा आणि लिहा.

त्र

चित्रा आपल्या आत्याला
पत्र लिहीत आहे.

श्र

श्रीमती व श्रीयुत आपण
लग्नाला सादर आमंत्रित आहात.

त्रिकोण	त्रृटी
_____	_____
_____	_____

आश्रम	श्रावण
_____	_____
_____	_____

ण

निवडणुकीपूर्वी, नेत्यांची
खूप भाषणे झाली.

ऋ

आपण आपल्या शिक्षकांचे
नेहमी ऋणी राहू.

त्रिकोण	गणना
_____	_____
_____	_____

ऋषी	ऋषभ
_____	_____
_____	_____

वाचा आणि लिहा.

ज्ञ

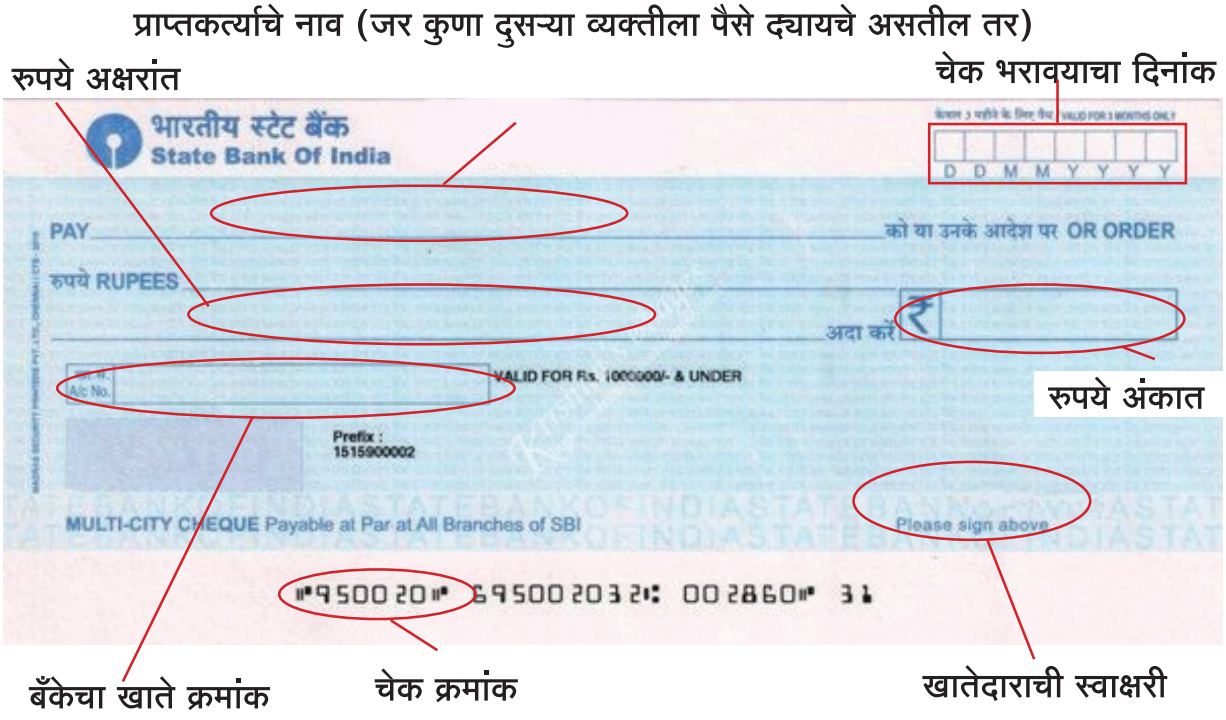
ज्ञानी	ज्ञान	अज्ञात	अज्ञान
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

माझे शब्द

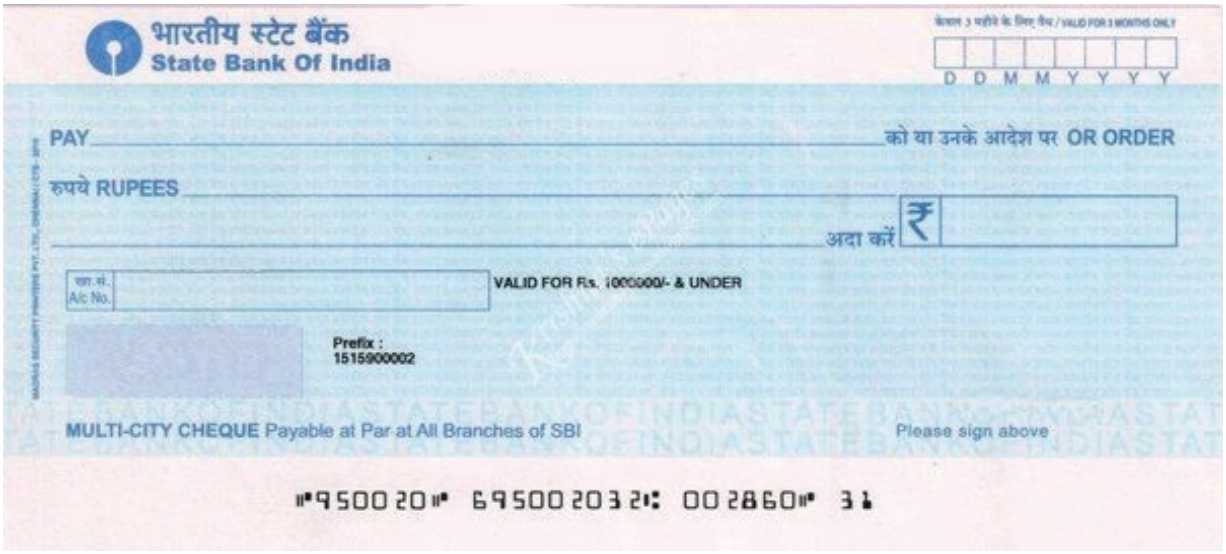
शिक्षक म्हणून आपण हे नक्की करू या!

- कायदेविषयक माहिती या विषयावर संवाद साधा.
- सहभागींना विचारून या विषयाशी संबंधित 3-4 शब्द लिहा. हे शब्द त्यांचे आपल्या भाषेतले असू शकतात.
  जसे – कायदेविषयक डाव–पेच यासाठी 'कायद्याचं प्रकरण' 'कोर्टाचा लोचा' इत्यादी.

- ***चेकचा वापर बँक खात्यातून पैसे काढण्यासाठी किंवा दुसऱ्याला पैसे देण्यासाठी केला जाऊ शकतो. चित्र पाहून चेक भरण्याचा सराव करा.***

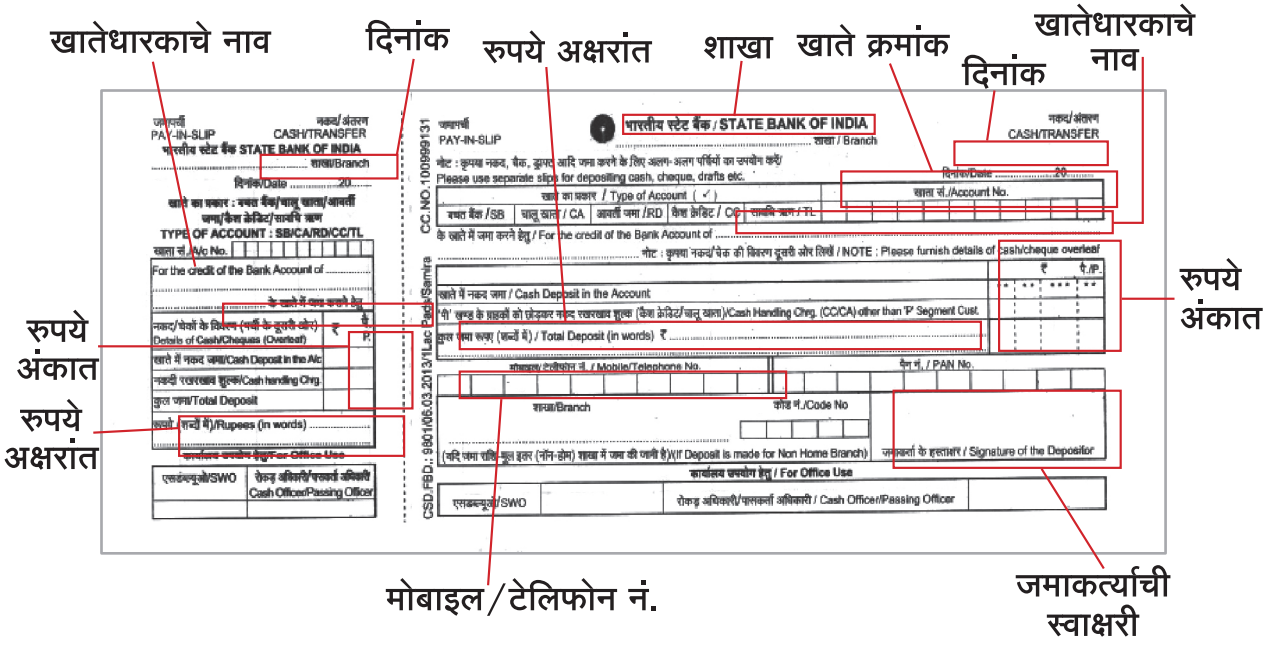

- ***रवीला 7300/- चा चेक रोहिणीला द्यायचा आहे. चेक भरण्यासाठी रवीला मदत करा.***

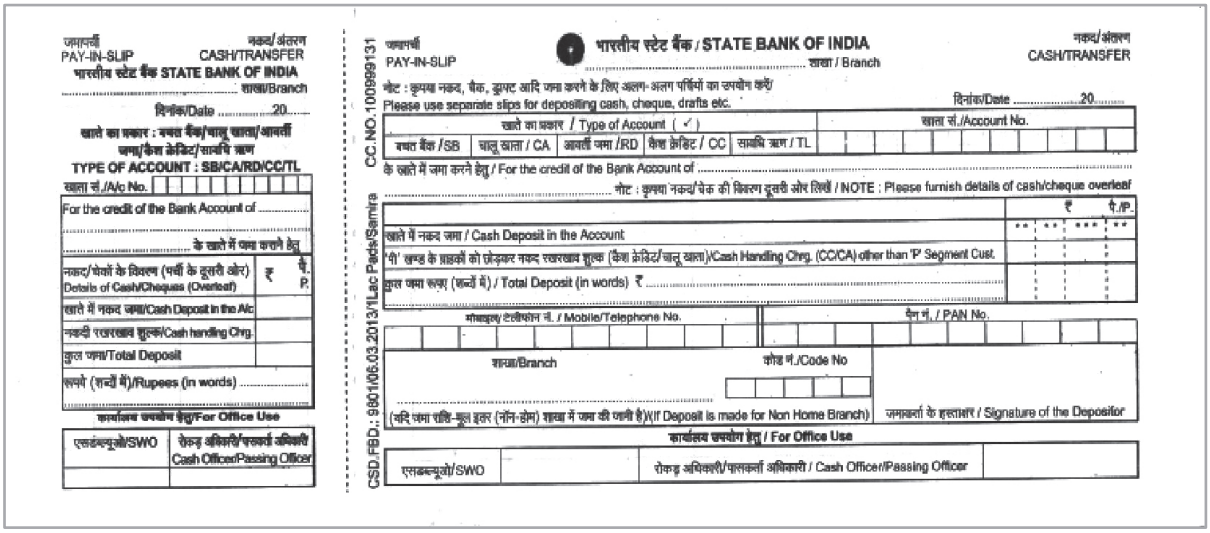
- ***बँक खात्यात पैसे भरण्यासाठी, रक्कम जमा करण्याची एक पावती भरावी लागते. चित्र पाहून पैसे जमा करण्याची पावती (स्लीप) समजून घ्या.***

पैसे जमा करण्याची स्लीप (पावती)

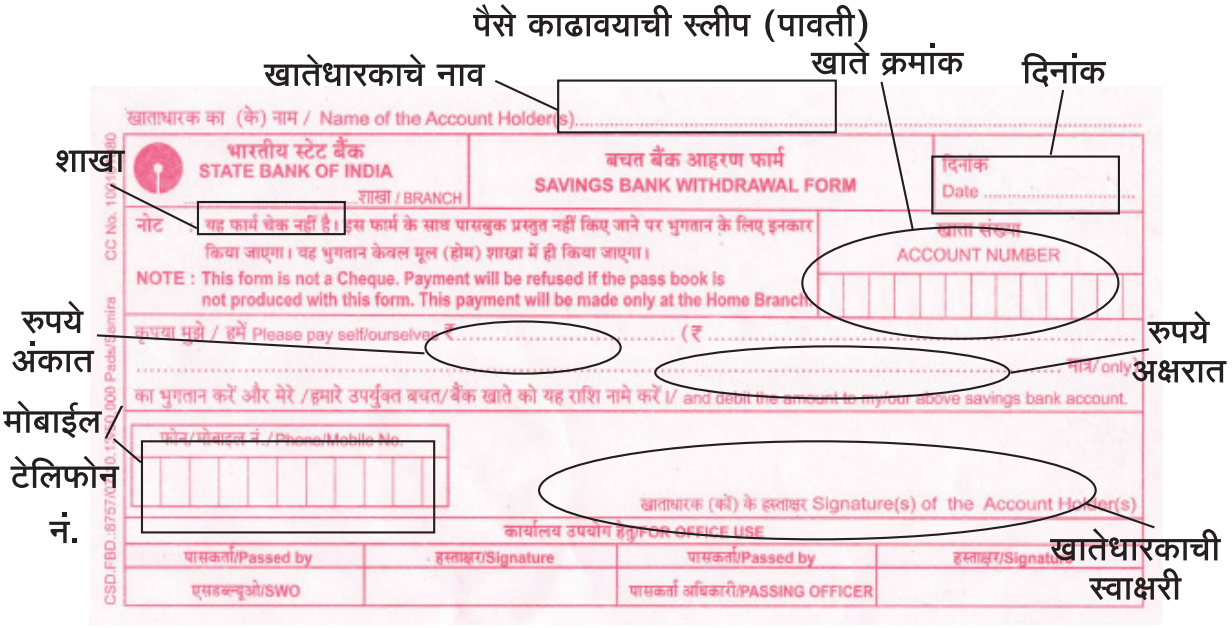

- ***आकाशला बँकेत ₹ 1700/- भरावयाचे आहेत. आकाशला पैसे जमा करण्याची स्लीप (पावती) भरण्यास मदत करा.***

पैसे जमा करण्याची स्लीप (पावती)

- ***ज्याप्रमाणे बँक खात्यात पैसे भरण्यासाठी पावती भरावी लागते, त्याचप्रमाणे बँक खात्यातून पैसे काढण्यासाठी पावती भरावी लागते. चित्र पाहून पावती समजून घ्या***

- ***चेतनाला बँकेतून ₹ 2,700/- काढावयाचे आहेत. चेतनाला पैसे काढण्याची स्लीप (पावती) भरण्यास मदत करा.***

पैसे काढावयाची स्लीप (पावती)

खाताधारक का (के) नाम / Name of the Account Holder(s).....

भारतीय स्टेट बैंक
STATE BANK OF INDIA
.....शाखा / BRANCH

बचत बैंक आहरण फार्म
SAVINGS BANK WITHDRAWAL FORM

दिनांक
Date .....

नोट : यह फार्म चेक नहीं है। इस फार्म के साथ पासबुक प्रस्तुत नहीं किए जाने पर भुगतान के लिए इनकार किया जाएगा। यह भुगतान केवल मूल (होम) शाखा में ही किया जाएगा।
NOTE : This form is not a Cheque. Payment will be refused if the pass book is not produced with this form. This payment will be made only at the Home Branch.

खाता संख्या
ACCOUNT NUMBER

कृपया मुझे / हमें Please pay self/ourselves ₹..... (₹ .....
..... मात्र/ only)

का भुगतान करें और मेरे /हमारे उपर्युक्त बचत/बैंक खाते को यह राशि नामे करें।/ and debit the amount to my/our above savings bank account.

फोन/मोबाइल नं./Phone/Mobile No.

खाताधारक (कों) के हस्ताक्षर Signature(s) of the Account Holder(s)

कार्यालय उपयोग हेतु/FOR OFFICE USE

पासकर्ता/Passed by	हस्ताक्षर/Signature	पासकर्ता/Passed by	हस्ताक्षर/Signature
एसडब्ल्यूओ/SWO		पासकर्ता अधिकारी/PASSING OFFICER	

CC No. 100101080
CSD.FBD.:875/07.10.13/50,000 Pads/Samira

खाली दिलेल्या अक्षरांपासून शब्द लिहा.

1) त्र – .....

2) श्र – .....

3) ऋ – .....

4) ज्ञ – .....

दिलेल्या शब्दांपासून वाक्य बनवा.

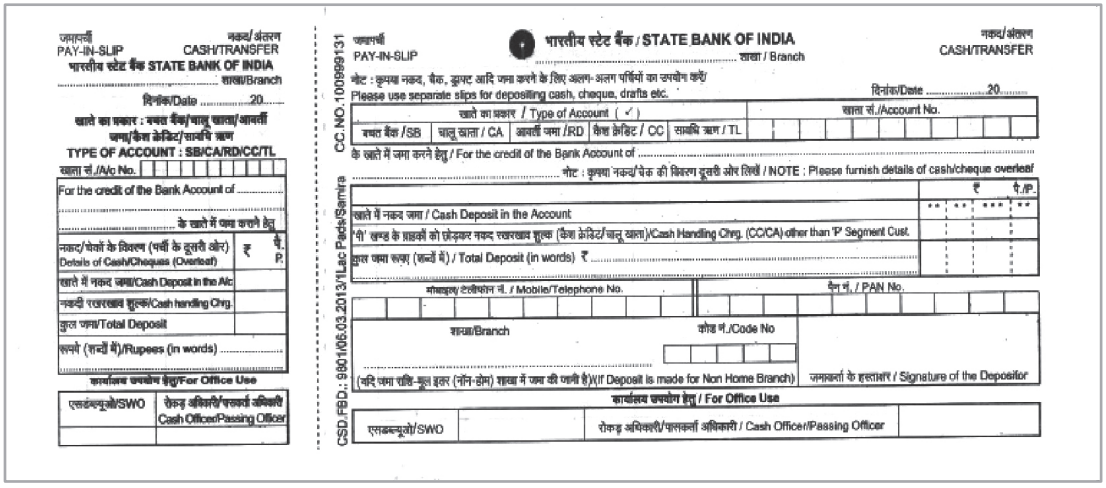
1) आज्ञा – .....

2) ऋषी – .....

3) चित्र – .....

4) श्रीमती – .....

पावती पाहून तीन वाक्ये लिहा.

जमाकर्ता PAY-IN-SLIP नकद/अंतरण CASH/TRANSFER

भारतीय स्टेट बैंक STATE BANK OF INDIA

शाखा/Branch

दिनांक/Date ..... 20.....

खाते का प्रकार : बचत बैंक/चालू खाता/आवर्ती जमा/कैश क्रेडिट/सावधि ऋण

TYPE OF ACCOUNT : SB/CA/RD/CC/TL

खाता सं./A/c No.

For the credit of the Bank Account of .....

..... के खाते में जमा करने हेतु

नकद/चेकों के विवरण (पर्ची के दूसरी ओर) Details of Cash/Cheques (Overleaf)	₹	पै. P.
खाते में नकद जमा/Cash Deposit in the A/c		
नकदी रखरखाव शुल्क/Cash handling Chrg.		
कुल जमा/Total Deposit		

रुपये (शब्दों में)/Rupees (in words) .....

कार्यालय उपयोग हेतु/For Office Use

एसडब्ल्यूओ/SWO	रोकड़ अधिकारी/पारकर्ता अधिकारी Cash Officer/Passing Officer

CC.NO.100999131

जमाकर्ता PAY-IN-SLIP

भारतीय स्टेट बैंक / STATE BANK OF INDIA

..... शाखा / Branch

नकद/अंतरण CASH/TRANSFER

नोट : कृपया नकद, चैक, ड्राफ्ट आदि जमा करने के लिए अलग-अलग पर्चियों का उपयोग करें/ Please use separate slips for depositing cash, cheque, drafts etc.

दिनांक/Date ..... 20.....

खाते का प्रकार / Type of Account (✓) | खाता सं./Account No.

बचत बैंक /SB | चालू खाता / CA | आवर्ती जमा /RD | कैश क्रेडिट / CC | सावधि ऋण / TL

के खाते में जमा करने हेतु / For the credit of the Bank Account of .....

नोट : कृपया नकद/चेक की विवरण दूसरी ओर लिखें / NOTE : Please furnish details of cash/cheque overleaf

	₹	पै./P.
खाते में नकद जमा / Cash Deposit in the Account	**	**
'पी' खण्ड के ग्राहकों को छोड़कर नकद रखरखाव शुल्क (कैश क्रेडिट/चालू खाता)/Cash Handling Chrg. (CC/CA)-other than 'P' Segment Cust.	***	**
कुल जमा रकम (शब्दों में) / Total Deposit (in words) ₹		

मोबाइल/टेलीफोन नं. / Mobile/Telephone No. | पैन नं. / PAN No.

शाखा/Branch | कोड नं./Code No

(यदि जमा राशि-मूल ड्राफ्ट (गैर-होम) शाखा में जमा की जानी है)/(If Deposit is made for Non Home Branch) | जमाकर्ता के हस्ताक्षर / Signature of the Depositor

कार्यालय उपयोग हेतु / For Office Use

एसडब्ल्यूओ/SWO		रोकड़ अधिकारी/पारकर्ता अधिकारी / Cash Officer/Passing Officer	

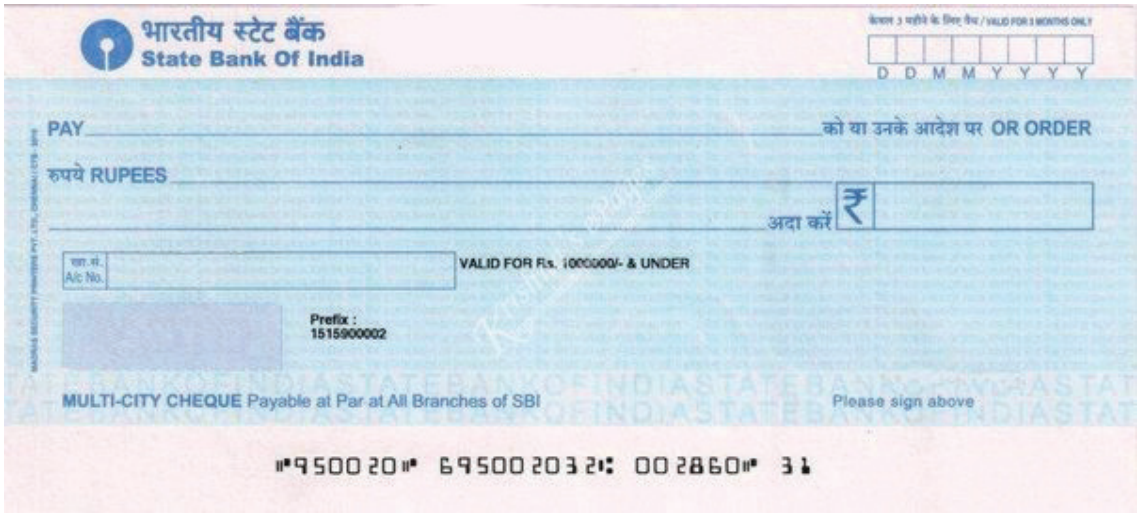
CSD_FBD_: 9801/05.03.2013/Lac Pads/Samira

1) : .....

2) : .....

3) : .....

- *रवीला 7300/- चा चेक रोहिणीला द्यावयाचा आहे. चेक भरण्यासाठी रवीला मदत करा.*

- *तुम्हाला बँकेतून ₹ 2,000/- काढावयाचे आहेत. ही पावती भरून तयार करा.*

पैसे काढावयाची स्लीप (पावती)

खाताधारक का (के) नाम / Name of the Account Holder(s).....

भारतीय स्टेट बैंक STATE BANK OF INDIA .....शाखा / BRANCH	बचत बैंक आहरण फार्म SAVINGS BANK WITHDRAWAL FORM	दिनांक Date .....
नोट : यह फार्म चेक नहीं है। इस फार्म के साथ पासबुक प्रस्तुत नहीं किए जाने पर भुगतान के लिए इनकार किया जाएगा। यह भुगतान केवल मूल (होम) शाखा में ही किया जाएगा। NOTE : This form is not a Cheque. Payment will be refused if the pass book is not produced with this form. This payment will be made only at the Home Branch.		खाता संख्या ACCOUNT NUMBER

कृपया मुझे / हमें Please pay self/ourselves ₹..... (₹ .....
..... मात्र/ only)
का भुगतान करें और मेरे /हमारे उपर्युक्त बचत/बैंक खाते को यह राशि नामे करें।/ and debit the amount to my/our above savings bank account.

फोन/मोबाइल नं./Phone/Mobile No.

खाताधारक (कों) के हस्ताक्षर Signature(s) of the Account Holder(s)

कार्यालय उपयोग हेतु/FOR OFFICE USE

पासकर्ता/Passed by	हस्ताक्षर/Signature	पासकर्ता/Passed by	हस्ताक्षर/Signature
एसडब्ल्यूओ/SWO		पासकर्ता अधिकारी/PASSING OFFICER	

CC No. 100101080
CSD:FBD:875/07:10.13/50,000 Pads:Samira

माहितीसाठी

एनसीईआरटी
NCERT
सायबर सुरक्षा सूचनांवर
एक पॉकेट बुक
CC-by-NC-SA

Helpline Number :
1930
FREE
मोफत उपलब्ध होणाऱ्या
सॉफ्टवेअरबाबत काळजी घ्या.
Complaint:
https://cybercrime.gov.in
Guidelines for School System:
https://ciet.nic.in/pages.php?id=book-let-on-cyber-safetysecurity&ln=en&ln=en

Helpline Number :
1930
PASSWORD
आपला पिन/ओटीपी/खातेसंबंधी
माहिती कधीही कोणत्याही अनोळखी
व्यक्तीला सांगू नका.
Complaint:
https://cybercrime.gov.in
Guidelines for School System:
https://ciet.nic.in/pages.php?id=book-let-on-cyber-safetysecurity&ln=en&ln=en

Helpline Number :
1930
Password
***
पासवर्ड लक्षात ठेवण्यासाठी तुमचा
मेंदू ही सर्वोत्तम जागा आहे.
Complaint:
https://cybercrime.gov.in
Guidelines for School System:
https://ciet.nic.in/pages.php?id=book-let-on-cyber-safetysecurity&ln=en&ln=en

श्रेयनामावली

- **लेखन व निर्मिती सहभाग** : **शुभांगिनी वासनिक,**
  शिक्षिका, जि. प. शाळा, सुलतानपूर, ता. हिंगणघाट, जि. वर्धा.
  डॉ. ज्योती कुलकर्णी
  महाराष्ट्र शैक्षणिक नियोजन व प्रशासन संस्था (मिपा), छत्रपती संभाजीनगर
  डॉ. प्रतिमा करकरे
  अध्यापकाचार्य, भास्करराव कर्वे अध्यापक विद्यालय, एरंडवणा, पुणे – ४

